

Methodische Handreiking
Schoolverzuim
Jeugdreclassering

December 2011

Colofon

Uitgave

Jeugdzorg Nederland
Postbus 85011, 3508 AA Utrecht
www.jeugdzorgnederland.nl

Tekst en concept

Barbara Spoel, opleider/adviseur Transfergroep Welzijn, Hogeschool Rotterdam

Klankbordgroep

Diana van der Aa, jeugdreclasseerder, Bureau Jeugdzorg Zuid-Holland Zuid
Peter Custers, gedragswetenschapper, Bureau Jeugdzorg Utrecht
Saïd Messabel, unitleider, Bureau Jeugdzorg Utrecht
Donneke Ooms, teammanager, Bureau Jeugdzorg Stadsregio Rotterdam
Saskia Oude Veldhuis, gedragswetenschapper, Bureau Jeugdzorg Gelderland
Mariëtte Schep, gedragswetenschapper, William Schrikker Groep
Nynke Terwisscha, jeugdreclasseerder, Bureau Jeugdzorg Friesland
Simone Visser, gedragswetenschapper, Bureau Jeugdzorg Zuid-Holland Midden
Telli Yumasak, gedragswetenschapper, William Schrikker Groep

Ook de volgende personen leverden op enigerlei wijze een bijdrage: Linda Dubbelman (landelijk jeugdofficier), José Hermans en Anja Frowijn (beleidsadviseurs, Landelijk Bureau Raad voor de Kinderbescherming), Lous Krechtig (methodiekontwikkelaar, Transfergroep Welzijn, Hogeschool Rotterdam), Corian Messing, projectleider landelijk ondersteuningsprogramma reboundvoorzieningen, Nederlands Jeugdinstituut, Boudewien Vermeer (gedragsdeskundige Bureau Jeugdzorg Flevoland), Jolien Witteveen (gedragswetenschapper, Bureau Jeugdzorg Utrecht)

Subsidiegever

Ministerie van Justitie

Contact

Marius van der Klei, projectleider Jeugdzorg Nederland
marius.vanderklei@jeugdzorgnederland.nl

Inhoudsopgave

Inleiding	4
Deel 1 Informatie over schoolverzuim	7
Inleiding bij Deel 1	8
1.1 Definities	9
1.2 Risico- en beschermende factoren	11
1.3 Interventies	21
1.4 Stappen in de keten	26
Deel 2 De aanpak van schoolverzuim	32
Inleiding bij Deel 2	33
2.1 Diagnostiek	34
2.2 Planvorming	47
2.3 Uitvoering	51
2.4 Evaluatie en afsluiting	60
2.5 Begeleidingsvarianten	61
2.6 Karakterisering van de jeugdreclassering	62
2.7 Borging	64
Schriftelijk bronnen	66
Bijlage Risicobox schoolverzuim	68

Inleiding

Zeker 30%¹ van alle jeugdreclasseringszaken betreft schoolverzuimzaken, zaken waarin jongeren puur op grond van het overtreden van de Leerplichtwet begeleiding door de jeugdreclassering krijgen opgelegd. Deze methodische handreiking is gericht op deze groep schoolverzuimers. Pure schoolverzuimzaken zijn bijzondere zaken omdat ze in vergelijking met overige jeugdreclasseringszaken een verbijzondering kennen van het zorgaspect. Veel schoolverzuimzaken worden gekenmerkt door (ernstige) achterliggende problematiek, zoals gezinsproblematiek en internaliserende problematiek. Schoolverzuimzaken zijn ook bijzonder omdat er strafrechtelijk gezien geen sprake is van een misdrijf, maar van een overtreding. Het strafrechtelijk kader is daardoor een licht kader. Controle en toezicht ingegeven door strikte kaderstellende afspraken, zoals bij Harde Kern zaken, ontbreken. Het accent in schoolverzuimzaken ligt op begeleiding en hulpverlening. Verder zijn schoolverzuimzaken bijzonder omdat schoolverzuim een sterk voorspellende risicofactor is. Op de korte termijn kan schoolverzuim leiden tot slechtere prestaties op school, sociale- en gezondheidsproblemen, tienerzwangerschap, middelengebruik, het voortijdig verlaten van school en tot jeugddelinquentie. Op de langere termijn kan schoolverzuim leiden tot ongeschoolde arbeid, werkloosheid, psychosociale problemen en tot problematische leefomstandigheden.

Schoolverzuim is in alle opzichten een ernstig probleem dat snel aangepakt moet worden. Zodra een leerling ongeoorloofd verzuimt van school, is dat reden tot zorg. Niet deelnemen aan onderwijs is een ernstige ontwikkelingsbedreiging voor kinderen. Ieder kind heeft volgens het Internationaal Verdrag van de Rechten voor het Kind recht op onderwijs. Deelname aan onderwijs geeft kinderen en jongeren de kans op het behalen van een startkwalificatie, het leren van sociale vaardigheden en participeren in de samenleving. Het volgen van onderwijs is essentieel voor de individuele ontwikkeling van een kind en het verwerven van een eigen plaats in de maatschappij. Daarom is onderwijs voor kinderen en jongeren in Nederland niet alleen een recht maar ook een plicht.

De *Methodische Handreiking Schoolverzuim* voor de jeugdreclassering sluit aan bij de algemene erkenning van de ernst van schoolverzuim, van de specifieke problematiek en van het belang van een effectieve aanpak. Ook bij andere organisaties zijn landelijke handreikingen over de aanpak van schoolverzuim verschenen.

---

¹ Dit aantal van 30% werd onafhankelijk van elkaar genoemd door gedragsdeskundigen en teammanagers van de jeugdreclassering uit verschillende regio's in november 2011. Sommigen gaven aan dat het aantal pure schoolverzuimzaken bij hen nog hoger ligt.

Landelijke publicaties aanpak schoolverzuim

- *Snel terug naar school is veel beter. Landelijke handreiking voor een integrale aanpak van schoolziekteverzuim bij kinderen en jongeren.* De Vereniging Artsen Jeugdgezondheid Nederland (AJN) en de Nederlandse Vereniging voor Arbeids- en Bedrijfsgeneeskunde (NVAB), 2010. Deze handreiking is bestemd voor scholen, diensten jeugdgezondheidszorg, GGD-en, Centra voor Jeugd en Gezin, gemeenten en leerplichtambtenaren.
- *Handleiding strafrechtelijke aanpak schoolverzuim* vastgesteld door het College van procureurs-generaal, 2011. Deze handleiding en het daarin opgenomen Stappenplan Onderzoek Schoolverzuim betreft een handleiding ten behoeve van de uniforme handhaving van de Leerplichtwet door leerplichtambtenaren belast met de opsporing en het Openbaar Ministerie belast met de vervolging van schoolverzuim.
- *Methode Raadsonderzoek Schoolverzuim. Handleiding.* Raad voor de Kinderbescherming, Ministerie van Veiligheid en Justitie, november 2011. In deze handleiding voor raadsonderzoekers wordt een andere onderzoeksaanpak van schoolverzuim beschreven met als doel effectief om te gaan met meldingen van schoolverzuim opdat achterliggende problematiek bij de screening snel naar voren komt.
- *Methodische Handreiking Schoolverzuim Jeugdreclassering,* Jeugdzorg Nederland, december 2011.

Ook vanuit de overheid is via het Actieplan Jeugdwerkloosheid de afgelopen jaren erg veel gedaan om te voorkomen dat jongeren zonder startkwalificatie van school gaan. Het actieplan heeft de weg vrijgemaakt voor een versterking van het regionale arbeidsmarktbeleid en de aansluiting in de keten zorg-onderwijs-arbeidsmarkt.

De landelijke methodische handreiking schoolverzuim biedt jeugdreclasserders van Bureau Jeugdzorg, de William Schrikkergroep en het Leger des Heils handvatten voor de aanpak van schoolverzuim en is daarmee een antwoord op de methodische leemte tot nu toe.

De methode jeugdreclassering zoals vastgelegd in *De jongere aanspreken; handboek methode jeugdreclassering* (2005) is ontwikkeld voor de aanpak van jongeren die misdrijven plegen.² Schoolverzuim als overtreding op zich en de specifieke aanpak daarvan met het accent op het jeugdzorgperspectief van de jeugdreclassering worden niet uitgewerkt in de methode jeugdreclassering. Onderwijs komt daarin aan de orde in relatie tot het gepleegde delict. School wordt kort genoemd als basisvoorziening waarop iedere jongere recht heeft en aan moet kunnen deelnemen. Verder wordt school opgevoerd als criminogene factor die, wanneer er sprake is van schoolproblemen zoals schoolverzuim, vooral bij jongens een voorspellende waarde heeft voor het (gaan) plegen van delicten. Tevens wordt deelname aan onderwijs

---

² Zie Bas Vogelvang, *De jongere aanspreken; handboek methode jeugdreclassering*, Adviesbureau Van Montfoort in opdracht van MOgroep, Utrecht, december 2005.

genoemd als beschermende factor bij het voorkomen van recidive. Ook wordt school aangehaald als een van de actoren in de sociale omgeving rond het gezin die kunnen worden geactiveerd om een steunende rol te vervullen.

Ook het *Landelijk Instrumentarium Jeugdstrafrechtketen* (LIJ) is gericht op jongeren die misdrijven plegen. Het LIJ is bedoeld om het recidiverisico vast te stellen bij misdrijven en is vanuit dat oogpunt met de huidige wetenschappelijke inzichten ontwikkeld tot een gevalideerd instrument. In het LIJ is school weliswaar een van de domeinen, maar ook daarvoor geldt dat school genoemd wordt als risico- dan wel beschermende factor in verband met het (gaan) plegen van delicten anders dan schoolverzuim. Het LIJ is daarom ongeschikt als betrouwbaar risicotaxatieinstrument bij een overtreding als schoolverzuim en zal daarom niet door de Raad voor de Kinderbescherming gebruikt worden bij schoolverzuimzaken.

Evenals bij CRIEM zaken ligt het accent, zij het minder intensief, in de aanpak schoolverzuim op de zorg en de hulp die een jongere nodig heeft om te kunnen participeren in een zeer essentiële basisvoorziening (school!). Dat laat uiteraard onverlet dat ook bij schoolverzuimzaken het voorkomen van herhaling van het schoolverzuim en het werken in gedwongen kader een belangrijke plaats innemen. De methode jeugdreclassering zoals beschreven in *De jongere aanspreken; handboek methode jeugdreclassering* (2005) biedt, ook al is deze toegespitst op jongeren die misdrijven plegen, zeker methodische aanknopingspunten voor een methodiek schoolverzuim. In wezen gaat het in alle jeugdreclasseringszaken om een pedagogische interventie in een strafrechtelijk kader.

De jeugdreclassering is een belangrijke actor in de aanpak van schoolverzuim. Schoolverzuim is een symptoom van bedreigde participatie en de jeugdreclassering is bij uitstek gericht op het bevorderen van participatie. De kracht van de jeugdreclassering in schoolverzuimzaken ligt in het goed kunnen afstemmen op en aansluiten bij jongeren, vooral bij wat oudere jongeren, en ook bij hun ouders en in het ontwikkelen van een goede werkrelatie. Ook in het motiveren van jongeren om weer naar school te gaan en in het ondersteunen van de ouders daarbij heeft de jeugdreclassering zich bewezen. Verder hebben de outreachende en pragmatische aanpak van de jeugdreclassering zowel naar de jongere en de ouders als naar betrokken instanties een meerwaarde. Deze handreiking sluit aan bij de al bestaande expertise en de inzet van de jeugdreclassering op het terrein van schoolverzuimzaken.

De aanpak van schoolverzuim door de jeugdreclassering volgens de *Methodische Handreiking Schoolverzuim* wordt gekenmerkt door:

- Laveren tussen uitzoeken wat er precies aan de hand is en tegelijkertijd de jongere zo snel mogelijk perspectief bieden op deelname aan onderwijs.
- Een goede werkrelatie ontwikkelen en onderhouden met de jongere en met de ouders.
- Beschermende verbindingen leggen tussen school, jongere en ouders.
- Zich positioneren in de schoolverzuimketen: de regie nemen en samenwerken.
- Aansluiten bij bestaande initiatieven gericht op schoolverzuimers en voortijdig schoolverlaters.
- Motiveren van de jongere en eventueel de ouders voor hulpverlening en behandeling.
- Borgen dat de jongere onderwijs volgt en blijft volgen.

In Deel 1 van de handreiking wordt nu eerst ingegaan op voor de jeugdreclassering relevante informatie over schoolverzuim. In Deel 2 van de handreiking wordt deze methodische aanpak van schoolverzuim door de jeugdreclassering praktisch uitgewerkt.

Deel 1

Informatie over schoolverzuim

Inleiding bij Deel 1

In Deel 1 worden diverse aspecten van schoolverzuim verkend. Gestart wordt met een paar definities van schoolverzuim. Daarna worden risico- en beschermende factoren voor schoolverzuim beschreven. Vervolgens wordt ingegaan op interventies die specifiek op schoolverzuim zijn gericht. Deel 1 wordt besloten met een schets van de aanpak van schoolverzuim in de schoolverzuimketen. Voordat jongeren bij de jeugdreclassering instromen zijn er immers doorgaans al heel wat stappen gezet om het schoolverzuim te doen stoppen.

1.1 Definities

1.1.1 Wettelijke definitie van schoolverzuim

Volgens de Leerplichtwet zijn kinderen vanaf 5 jaar tot en met het einde van het schooljaar waarin een jongere 16 is geworden leerplichtig. Het volgen van onderwijs is niet alleen een recht, maar ook een plicht. Naast de leerplicht bestaat de kwalificatieplicht. Daarmee wordt de leerplicht verlengd tot de dag dat de leerling een startkwalificatie heeft of tot de dag dat de leerling 18 jaar wordt. Tot aan één van deze twee momenten is de leerling leerplichtig en is de Leerplichtwet van toepassing. Er is sprake van een startkwalificatie wanneer de jongere een HAVO- of een VWO-diploma of een MBO-niveau 2,3,4 diploma heeft. Leerlingen die van school gaan zonder een van deze diploma's hebben geen startkwalificatie en zijn voortijdig schoolverlaters. Tot het 18^e jaar kunnen jongeren en hun ouders worden aangesproken op verzuim. Op grond van de Leerplichtwet zijn ouders er primair zelf verantwoordelijk voor dat hun kind staat ingeschreven bij een school en naar school gaat en vanaf 12 jaar zijn kinderen medeverantwoordelijk.

Wanneer een leerling gedurende een periode van vier opeenvolgende lesweken ongeoorloofd 16 lesuren of praktijktijd heeft verzuimd is er sprake van wettelijk verzuim. De school is dan verplicht dit te melden aan de leerplichtambtenaar.

Van absoluut verzuim is sprake wanneer een jongere niet staat ingeschreven bij een school. Scholen zijn verplicht om aan de leerplichtambtenaar door te geven wanneer leerlingen in- en uitgeschreven worden. Leerlingen worden bijvoorbeeld uitgeschreven wanneer ze langdurig ongeoorloofd verzuimen. Een school is daartoe verplicht, omdat de school anders onrechtmatig financiële middelen ontvangt voor een leerling die nooit aanwezig is.

Indien een jongere wel staat ingeschreven bij een school en ongeoorloofd verzuimt, wordt gesproken van relatief verzuim. Daarbij worden twee vormen van verzuim onderscheiden. Ten eerste luxe verzuim, daarvan wordt bijvoorbeeld gesproken als ouders buiten de schoolvakanties zonder toestemming van de school voor extra verlof met hun kinderen op vakantie gaan. De tweede vorm van relatief verzuim betreft het signaalverzuim. Dit betreft verzuim waarbij meermalen sprake is van ongeoorloofde afwezigheid dat zich uit in spijbelgedrag. Vaak is daarbij sprake van een problematische achtergrond.

Verreweg de meeste meldingen van de school bij de leerplichtambtenaar betreffen signaalverzuim (90%). Wanneer er sprake is van absoluut verzuim worden alleen de ouders vervolgd. Ook bij luxe verzuim wordt de jongere in principe niet als verantwoordelijk aangemerkt, tenzij de jongere zelf met vrienden op vakantie gaat. Bij signaalverzuim worden de jongere en/of de ouders vervolgd, afhankelijk van de verwijtbaarheid. De schoolverzuimzaken die bij de jeugdreclassering terechtkomen, betreffen alleen zaken waarin sprake is van signaalverzuim.

1.1.2 Schoolverzuim als overtreding

Schoolverzuim is weliswaar een strafbaar feit (een delict), maar geen misdrijf. Strafbare feiten worden onderscheiden in misdrijven en overtredingen. Schoolverzuim is een overtreding. Het strafrechtelijk kader is zoals eerder aangegeven licht. Als een zaak bij het Openbaar Ministerie instroomt en door de Raad voor de Kinderbescherming is onderzocht, dan zijn de straffen beperkt tot een taakstraf of een geldboete. Als bijzondere voorwaarde kan begeleiding door de jeugdreclassering worden opgelegd. Jongeren die alleen op grond van de Leerplichtwet in aanraking

komen met justitie en enkel een veroordeling hebben voor de Leerplichtwet zullen geen problemen krijgen bij het aanvragen van een Verklaring omtrent het Gedrag (VOG), die gevraagd wordt bij sommige beroepen.³

11.3 Schoolverzuim is leeftijdgebonden

Schoolverzuim behoort tot delicten die voor een bepaalde leeftijdscategorie strafbaar zijn en daarna niet meer. Andere voorbeelden van dergelijke overtredingen zijn uitgaan en drinken onder een bepaalde wettelijk toegestane leeftijd. Dit zijn niet direct ernstige delicten, maar vaak is het bij de overtreding behorende gedrag wel gekoppeld aan mentale gezondheidsproblemen of moeilijkheden met contacten met (belangrijke) anderen. Deze overtredingen zijn tevens vaak een indicator voor toekomstige problemen.

1.1.4 Verschillende vormen van schoolverzuim

In onderzoeksliteratuur over ongeoorloofd schoolverzuim wordt een onderscheid gemaakt tussen kind- of jongeregemotiveerd verzuim (het verzuimmotief is primair kind- of jongeregestuurd) en oudergemotiveerd verzuim (het verzuimmotief is primair oudergestuurd). Redenen voor schoolterugtrekking door de ouders zijn bijvoorbeeld: de ouders hebben er baat bij om hun kind thuis te houden of de ouders zijn ambivalent over het nut van naar school gaan. Spijbelen en schoolweigering zijn kind- of jongeregemotiveerde vormen van schoolverzuim. Bij spijbelen proberen kinderen en jongeren actief en stiekem te verzuimen, deze vorm van schoolverzuim staat soms in verband met antisociaal gedrag. Bij schoolweigering is iedereen op de hoogte van het feit dat de jongere niet naar school gaat en is er meestal sprake van onderliggende problematiek zoals angststoornissen. Beide vormen van schoolverzuim, spijbelen en schoolweigering, komen voor in schoolverzuimzaken bij de jeugdreclassering, soms in combinatie met oudergemotiveerd verzuim. In de meeste literatuur worden schoolverzuim en spijbelen door elkaar gebruikt als overkoepelend begrip.

---

³ Dit is bevestigd door het Ministerie van Veiligheid en Justitie. Zie: *Factsheet Verklaring Omtrent Gedrag voor minderjarigen*, Rijksoverheid, april 2011.

1.2 Risico- en beschermende factoren⁴

In dit gedeelte wordt een samenvattend overzicht gegeven van risico- en beschermende factoren voor schoolverzuim. Tevens wordt ingegaan op redenen die jongeren aangeven voor schoolverzuim.

1.2.1 Een eerste impressie van risico- en beschermende factoren

Schoolverzuim wordt gekenmerkt door een verscheidenheid aan symptomen, zowel internaliserende als externaliserende gedragsproblemen en gezinsproblematiek komen voor. Bij schoolverzuim is veelal sprake van zeer veel risicofactoren en minder van beschermende factoren. De aanwezige beschermende factoren worden vaak tenietgedaan door een cumulatie van risicofactoren. Schoolverzuim ontstaat onder invloed van bepaalde risicofactoren en schoolverzuim kan vervolgens weer een negatieve invloed op risico- en beschermende factoren hebben. Schoolverzuim maakt al bestaande problemen alleen maar erger en heeft ook een negatieve invloed op beschermende factoren. Hoe langer het schoolverzuim duurt, hoe beter de risicofactoren zich kunnen ontwikkelen. Van Veldhuizen (2010) noemt een onderzoek dat concludeert dat bij schoolverzuim niet zozeer de aard van de risicofactoren maar het aantal risicofactoren de belangrijkste voorspeller is van later probleemgedrag.

1.2.1.a Spijbelars versus niet-spijbelars

Uit het WODC-rapport (2009)⁵ blijkt dat bij spijbelars in vergelijking met jongeren die andere strafbare feiten plegen (de niet-spijbelars) op alle leefgebieden vaker (veel) meer zorgen worden gesignaleerd. Dit betreft zorgen van raadsonderzoekers over mogelijke psychische of gedragsproblemen, disfunctioneren in de contexten gezin, school en vrije tijd en zorgen over de kenmerken van de omgeving waar de jongeren wonen. Voor maar weinig spijbelars (5,8%) geldt dat er op geen van de leefgebieden zorgen bestaan. Hieronder volgt ter illustratie een aantal gegevens uit het rapport. De mate waarin raadsonderzoekers een combinatie van veel zorg en zeer veel zorg signaleerden bij spijbelars op de verschillende leefgebieden wordt hieronder weergegeven.

⁴ In de bijlage is een risicobox voor schoolverzuim opgenomen. Deze bijlage is integraal en met toestemming overgenomen uit *Methodie Raadsonderzoek Schoolverzuim. Handleiding*. Raad voor de Kinderbescherming, Ministerie van Veiligheid en Justitie, november 2011.

⁵ Hoofdstuk 6, 'Spijbelars bij de Raad' p.117-132 en 7.3, 'Spijbelars bij de Raad versus niet-spijbelars', in: Hoofdstuk 7, 'Slot', p.153-154 uit A.M. van der Laan, C.A. van der Schans, S.Bogaerts, Th.A.H. Doreleijers, *Criminogene en beschermende factoren bij jongeren die een basisonderzoek ondergaan, Een verkennende inventarisatie van de mate van zorg en van risico- en beschermende factoren gesignaleerd door raadsonderzoekers*, Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC), reeks Onderzoek en beleid nr.276, 2009. In dit rapport wordt ingegaan op de door de raadsonderzoekers gesignaleerde mate van zorg over mogelijke psychosociale problemen en specifieke risico- en beschermende componenten bij jongeren die een basisraadsonderzoek ondergaan vanwege een overtreding van de Leerplichtwet. De leefgebieden van de Basisrapportage Raadsonderzoek (BARO) worden daartoe in beeld gebracht (ontwikkeling, gedrag, gevoel, middenmisbruik/gokken, gezin, school, vrije tijd, omgevingsfactoren). Ook worden de spijbelars vergeleken met niet-spijbelars, de jongeren die via de politie bij de Raad voor de Kinderbescherming terecht zijn gekomen.

- Bij 69% van de spijbelaars wordt veel zorg tot zeer veel zorg gesignaleerd over het functioneren op school. De mate van zorg over het functioneren op school wordt bepaald door aanwijzingen dat er cognitieve beperkingen zijn, gedragsproblemen op school, frequente schoolwisselingen of spijbelgedrag.
- Over 36,2 % van de spijbelaars bestaat er veel tot zeer veel zorg voor de leefgebieden omgeving, ontwikkeling, gedrag, gevoel. Bij het gebied ontwikkeling wordt de mate van zorg over het functioneren onder meer bepaald door de actuele gezondheid van de jongere, gezondheid in het verleden en motorische problemen. Dit leefgebied geeft aanwijzingen voor mogelijke ontwikkelingsproblemen. Het leefgebied gedrag heeft betrekking op aanwijzingen voor slecht inzicht in eigen functioneren, voor ADHD, een oppositionele gedragsstoornis, zwakke zelfcontrole of agressieregulatie of aanwijzingen voor overmatige spanningsbehoefte. Dit leefgebied biedt aanwijzingen voor mogelijke externaliserende gedragsproblemen. Het leefgebied gevoel heeft betrekking op aanwijzingen voor een negatief zelfbeeld, verlies van plezier in activiteiten, aanwezige stemmingsstoornis, traumatisering, vage pijnklachten, slaapproblemen of een beginnende psychose. Dit leefgebied biedt aanwijzingen voor internaliserende problemen.
- Over 30,4% van de spijbelaars wordt veel tot zeer veel zorg geuit over het functioneren in het gezin. Bij het leefgebied functioneren in het gezin is de mate van zorg die de raadsonderzoeker inschat afhankelijk van aanwijzingen voor zorgen in het gezin op relationeel niveau, zoals zich thuis voelen in het gezin of kunnen omgaan met conflicten.
- Over 27,5 % van de spijbelaars is sprake van veel tot zeer veel zorg over het functioneren in de vrije tijd. De mate van zorg over functioneren in de vrije tijd wordt onder meer bepaald door aanwijzingen voor overmatige verveling in de vrije tijd, het zich in een sociaal isolement bevinden, de diepgang van contacten met leeftijdgenoten en het hebben van een negatieve (delinquente) vriendengroep.
- Veel tot zeer veel zorg over verslavingsgedrag bestaat er voor 7,2% van de spijbelaars uit het onderzoek. Het leefgebied middelenmisbruik/gokken biedt aanwijzingen voor mogelijk problematisch middelengebruik en gokgedrag.

Bij het merendeel van de spijbelaars werden door de raadsonderzoekers op meerdere leefgebieden tegelijk problemen gesignaleerd.

- Bij 63,6% van de spijbelaars bestaan (zeer) veel zorgen op twee of meer leefgebieden. Slechts bij 15,9% van de spijbelaars worden maar op één leefgebied (zeer) veel zorgen geconstateerd.
- Over een derde van de spijbelaars bestaat (zeer) veel zorg over het functioneren in twee of meer van de leefgebieden gezin, school en vrije tijd. Bij niet-spijbelaars geldt dit maar voor een tiende van de jongeren.
- En over eveneens een derde van de spijbelaars bestaat (zeer) veel zorg voor twee of meer leefgebieden die betrekking hebben op psychische problemen of gedragsproblemen (gevoel, gedrag, ontwikkeling, middelenmisbruik/gokken). Bij niet-spijbelaars geldt ook dit maar voor een tiende van de jongeren.

De meest voorkomende statische risicocomponenten bij spijbelaars uit het rapport zijn:

- Gescheiden ouders (42,7%).
- Eerdere politie/justitiecontacten (30,7 %).
- Een GGZ-geschiedenis (30,7%).

Veel voorkomende dynamische risicocomponenten bij deze spijbelaars zijn:

- Oppositioneel opstandig gedrag (54,7%).
- Aandachtsproblemen (34,7%).
- Impulsief gedrag (25,3 %).

- Agressief gedrag (24,0%).
- Vrije tijd met vrienden buitenshuis doorbrengen (28,0%).

Vergeleken met niet-spijbelaars is bij spijbelaars volgens het rapport vaker sprake van slechte schoolresultaten, van een GGZ-voorgeschiedenis en oppositioneel opstandig gedrag. Uit het rapport blijkt dat bij spijbelaars vaker dan bij niet-spijbelaars sprake is van een opeenstapeling van risicofactoren in het individuele domein, het gezinsdomein en de bredere sociale omgeving en minder vaak van een cumulatie van beschermende componenten in de verschillende domeinen.

1.2.1.b Drie groepen schoolverzuimers

In het onderzoek van Van Veldhuizen (2010)⁶ wordt een onderscheid gemaakt naar drie verschillende groepen schoolverzuimers:

1. De delictgroep, de groep die ook andere (lichte) delicten heeft gepleegd.
2. De pure schoolverzuimgroep, de groep die geen andere delicten heeft gepleegd en bij wie ook geen beschermingsonderzoek heeft plaatsgevonden voorafgaand aan de overtreding.
3. De civiele groep, de groep bij wie al voor het verzuim een beschermingsonderzoek heeft plaatsgevonden.

Schoolverzuim wordt bij de delictgroep opgevat als gedrag dat is verbonden aan de fase van de adolescentie. Deze groep wordt de 'adolescent limited' groep genoemd. Spijbelen bij deze groep moet worden opgevat als een patroon van leeftijdsgebonden antisociaal gedrag dat incidenteel en tijdelijk is. Deze groep kent de minste gezinsrisicofactoren en de achtergrondproblematiek is het minst sterk. Deze groep brengt veel tijd met vrienden buitenshuis door en heeft meer spijbelende vrienden en vrienden met politiecontacten dan de andere twee groepen. De delictgroep vertoont meer externaliserend dan internaliserend gedrag.

De pure schoolverzuimgroep heeft minder gedragsproblemen dan de delictgroep en loopt minder risico's op het gebied van antisociale vrienden. Wel zijn er binnen deze groep relatief veel jongeren met weinig tot geen vrienden. En dat laatste is eveneens een risicofactor voor schoolverzuim. Deze groep wordt verder gekenmerkt door zeer veel internaliserende problematiek en weinig externaliserende problemen. Deze jongeren hebben veel emotionele- en slaapproblemen.

De civiele groep heeft de grootste en ernstigste problematiek op alle niveaus (jongere, gezin, school). Vooral binnen het gezin zijn veel risicofactoren aanwezig. Deze groep heeft relatief vaak broers en zussen die ook problemen hebben met school en verzuimen. Deze groep kent de minste beschermende factoren. Problemen starten vaak al op jonge leeftijd. Schoolverzuim is anders dan bij de delictgroep niet specifiek verbonden met problematiek in de adolescentiefase, maar met problematiek in alle levensfasen. Deze groep wordt de 'life long persistent' groep genoemd. Het spijbelgedrag hangt samen met opgroeien in een situatie met veel problemen. Het gedrag van deze groep is zowel internaliserend als externaliserend.

---

⁶ Myrthe van Veldhuizen, *Schoolverzuim; een signaal of achterliggende problematiek?* Master maatschappelijke opvoedingsvraagstukken, Universiteit van Utrecht, 2010. Van Veldhuizen onderzoekt de aard en de ernst van de problematiek van schoolverzuimers, gemeld bij de Raad voor de Kinderbescherming Rotterdam, met strafonderzoek en behandeling, op een kantonzitting.

De belangrijkste conclusie van het onderzoek luidt dat er aangaande aard en ernst van de risicofactoren verschillen bestaan tussen de drie groepen. De delictgroep is de minst zorgelijke groep, de civiele groep de meest zorgelijk groep en de pure schoolverzuimgroep hangt er tussenin. Een deel van de pure schoolverzuimers neigt meer naar de delictgroep en aan ander deel naar de civiele groep. Naar aanleiding van het strafonderzoek wordt er bij een deel van de pure schoolverzuimgroep een beschermingsonderzoek gestart.

1.2.2 Een overzicht van risico- en beschermende factoren⁷

Na voorgaande impressie van risico- en beschermende factoren volgt nu een uitgebreider overzicht. In de literatuur rond schoolverzuim worden de risico- en beschermende factoren doorgaans ingedeeld in individuele factoren, gezinsfactoren, schoolfactoren en de omgang met leeftijdgenoten. In deze handreiking is ervoor gekozen om de risico- en beschermende factoren in te delen volgens de criminogene factoren zoals genoemd in *De jongere aanspreken; handboek methode jeugdreclassering* (2005). De reden daarvoor is van pragmatische aard, iedere jeugdreclasseerder kent en hanteert deze indeling. De wetenschappelijke aard van deze indeling is discutabel. Immers de criminogene factoren zijn geënt op het plegen van misdrijven en niet op het maken van overtredingen. Het overzicht wordt aangevuld met factoren die niet onder de criminogene factoren vallen.

1.2.2.a Risico-en beschermende factoren ingedeeld volgens de criminogene factoren

Delictgeschiedenis

Uit het WODC-rapport (2009) blijkt dat spijbelaars veel minder vaak dan niet-spijelaars eerdere politie/justitiecontacten hebben gehad. Spijelaars zijn in dit rapport dus vaker first-offenders. Spijelaars die wel eerdere politiecontacten hebben gehad, hebben vaker een tehuisverleden en vaker doordeweeks een ongestructureerde vrijetijdsbesteding. Spijelaars komen echter op jongere leeftijd in aanraking met justitie dan niet-spijelaars. Ook bestaat er een relatie tussen spijbelen en het plegen van delicten. Jongeren die vaker spijbelen, blijken ook vaker delicten te plegen, vooral lichtere delicten. Hoe frequenter het schoolverzuim, hoe sterker de relatie met delinquentie. En andersom: jongeren met delinquent gedrag spijbelen vaker. En het hebben van broers en zussen die in aanraking zijn gekomen met de politie verhogen de kans op schoolverzuim bij jongeren.

Huidige delict/laatste delict en delictpatroon

Schoolverzuim is vaak progressief van aard. De meeste jongeren starten met het verzuimen van lesuren en na verloop van tijd met het missen van hele dagen. Pieken van schoolverzuim zijn te zien op transitiepunten, bijvoorbeeld wanneer een kind voor het eerst naar school gaat, van de basisschool naar de middelbare school gaat of na een vakantie.

Huisvesting en wonen

Dakloosheid en een ongeorganiseerde, onveilige en weinig steunende buurt zijn risicofactoren voor spijbelen (Van Veldhuizen, 2010).

Opleiding, werk en leren

---

⁷ Geraadpleegde bronnen: zie voetnoten 3, 4, 7; Mariska de Baat, *Beschermende en risicofactoren voor schoolverzuim*, Nederlands Jeugdinstituut, augustus 2009; Nienke Holter, *Oorzaken van voortijdig schoolverlaten*, Nederlands Jeugdinstituut, september 2008.

Schoolgerelateerde risicofactoren voor schoolverzuim op individueel niveau zijn: een gebrekkige schoolmotivatie, misdragingen in de klas, slechte schoolprestaties (slechte cijfers, zittenblijven, taalachterstand, leerproblemen). Slechte schoolprestaties kunnen bijdragen aan een slechte motivatie. Leerproblemen worden door veel leerlingen als frustrerend ervaren.

Beschermende factoren zijn vertrouwen in een succesvolle schoolloopbaan, het hebben van een concreet toekomstperspectief, goede schoolprestaties en sociale vaardigheden. Zo is bekend is dat leerlingen die over goede leesvaardigheden beschikken, minder gedragsproblemen hebben op school. Dit staat los van het sociale milieu waaruit de leerling afkomstig is. Zorgelijk in dit verband is dat een kwart van de kinderen afkomstig van de basisschool onvoldoende leesvaardig is.

Risicofactoren op het niveau van de school zijn een slechte kwaliteit van lesgeven en een groot verloop onder docenten. Dit kan leiden tot onverschilligheid onder leerlingen ten aanzien van school en de aantrekkingskracht van deviant gedrag vergroten. Andere risicofactoren gerelateerd aan de school zijn het niet geven van beloningen voor aanwezigheid; een onveilig schoolklimaat, bijvoorbeeld wanneer er sprake is van geweld op school en pesten; een slechte registratie van schoolverzuim; geen (geschikte) consequenties voor schoolverzuim; een gebrekkige relatie tussen leerling en leraar; weinig aandacht voor diversiteitskwesties; incongruentie tussen school en leerling in taal en/of culturele achtergrond of sociale status. De kans op voortijdig schoolverlaten is hoger op scholen met een relatief groot aantal leerlingen met verschillende etnische achtergronden. En scholen in grote steden kennen anderhalf maal meer uitval dan overige scholen. Dit is maar ten dele toe te schrijven aan de schoolpopulatie. Ook leven in de grote stad vormt een risico. Er is meer kans op risicocumulatie, er zijn veel alternatieve vormen van vrijetijdsbesteding en ruimere mogelijkheden om aan sociale controle te ontsnappen.

Door de hoeveelheid tijd die jongeren er doorbrengen heeft de school meer mogelijkheden het risicogedrag positief te beïnvloeden dan andere instanties. Een effectieve school wordt gekenmerkt door sterk onderwijskundig leiderschap, een accent op verwerving van basisvaardigheden, een ordelijk en veilig klimaat, hoge verwachtingen van de prestaties van leerlingen en een frequente evaluatie van vorderingen van leerlingen. Verder moeten onderwijs en instructie aansluiten bij de leefwereld van de leerlingen, moeten er een goede ondersteuningsstructuur en verzuimregistratie zijn en moeten de leerlingen zich gewaardeerd voelen door de docenten. Ook hebben grote scholengemeenschappen waarin zowel lage als hogere onderwijsvormen worden aangeboden 25% minder risico op schooluitval vanwege het academisch klimaat en omgang van leerlingen uit lagere onderwijsvormen met leerlingen uit hogere vormen van onderwijs.

Weinig contacten tussen school en thuis en een groot gat tussen school en samenleving zijn eveneens risicofactoren.

School als 'delictgerelateerde criminogene factor'

In schoolverzuimzaken is school is een 'delictgerelateerde criminogene factor' wanneer het schoolverzuim (mede) wordt veroorzaakt door schoolproblemen. En schoolproblemen kunnen zoals boven beschreven individueel zijn (bijvoorbeeld motivatiegebrek door het niet hebben van een toekomstperspectief, gedragsproblemen, gepest worden) maar ook in de school zelf liggen (bijvoorbeeld onveiligheid op school).

Inkomen en omgaan met geld

Armoede van het gezin verhoogt het risico op voortijdig schoolverlaten, ook als de leerling goed kan meekomen op school (Holter, 2010).

Gezin

Bij spijbelaars is er vaak sprake van disfunctioneren van het gezin. Daarbij kan het gaan om gebrekkige opvoedingsvaardigheden van de ouders, om weinig tot geen betrokkenheid, warmte, steun en aanmoediging, om het ontbreken van supervisie, toezicht, structuur en duidelijkheid en om een slechte onderlinge communicatie in het gezin. Ook kan het gaan om een verstoorde ouder-kindrelatie, hechtingsproblematiek en mishandeling en verwaarlozing. Risicofactoren zijn verder conflicten tussen de ouders, ouders die niet op één lijn zitten en ouders die kampen met eigen problemen, stress en prikkels. Ook situaties waarin een kind voor zichzelf en broertjes en zusjes moet zorgen zijn een risicofactor voor schoolverzuim. Holter (2008) verwijst naar een Nederlands onderzoek waaruit blijkt dat leerlingen die van hun ouders geen aanmoediging en ondersteuning krijgen 50 % meer kans op schooluitval hebben dan leerlingen die dit wel krijgen.

Ook is er bij schoolverzuimers vaak sprake van een gebrekkig sociaal netwerk van het gezin en weinig steun vanuit familie en de sociale omgeving. De Baat (2009) verwijst naar een Amerikaans onderzoek waaruit blijkt dat het risico op schoolverzuim van tienermoeders kleiner wordt wanneer het sociale netwerk toereikend is in combinatie met ambities voor schoolprestaties. Overigens niet alleen tienermoeders zelf lopen risico op schoolverzuim en schooluitval, maar ook de kinderen van tienermoeders.

Spijbelers zijn relatief vaak afkomstig uit gezinnen met een lage sociaal-economische status. De Baat (2009) verwijst naar de uitkomsten van een Nederlands onderzoek waaruit blijkt dat leerlingen afkomstig uit gezinnen met een lagere sociaal-economische status 50% meer kans lopen om school te verzuimen en school te verlaten dan leerlingen uit gezinnen met een hoge sociaal-economische status. Een hoge sociaal-economische status waarbij ouders veel waarde hechten aan onderwijs en een diploma en ouders met een stabiele baan zijn eveneens beschermende factoren. Ook het opleidingsniveau van de ouders is een beschermende factor.

Veel spijbelaars komen uit grote gezinnen. Het risico op spijbelen neemt toe bij gezinnen met vier of meer kinderen. Maar ook kinderen uit eenkindgezinnen lopen meer risico op spijbelen. Stressvolle situaties zoals verhuizing en scheiding zijn ook risicoverhogend. Echtscheiding is een belangrijke voorspellende factor van schoolverzuim, evenals andere veranderingen in de gezinssamenstelling. Spijbelers zijn relatief vaak afkomstig uit eenoudergezinnen, in deze gezinnen is vaker sprake van een slechte communicatie, heeft de ouder moeite met roluitoefening, last van spanningen die aan een echtscheiding vooraf gaan en financiële problemen.

Een belangrijke beschermende factor die spijbelen tegengaat is ouderlijke betrokkenheid, ook als er sprake is van risicofactoren als slechte schoolprestaties of een lage sociaal-economische status.

Vrienden en vrije tijd

Minder buitenschoolse contacten met klasgenoten en veel tijd aan huiswerk besteden gaan spijbelen tegen. Echter, helemaal geen vrienden hebben is juist een risicofactor voor schoolverzuim. Veel tijd buitenshuis doorbrengen met vrienden is eveneens een risicofactor. Jongeren met een verhoogd risico op schoolverlaten hebben vaker een schoolverlater als goede vriend en krijgen gedurende het schooljaar meer schoolverlaters in hun bredere vriendennetwerk. Ook hebben ze relatief vaak vrienden die fulltime werken. Bevriend zijn met niet-academisch georiënteerde leeftijdgenoten verhoogt het risico op schoolverlaten. En relatief veel jongeren met een verhoogd

risico op schoolverlaten hebben vrienden die eerder in aanraking zijn gekomen met de politie. De omgang met antisociale leeftijdgenoten vergroot de kans op vroegtijdig schoolverlaten, ook wanneer de jongere goed kan meekomen op school. Jongeren die met vrienden omgaan die spijbelen of delinquent gedrag vertonen hebben de neiging dit gedrag te imiteren. Vrienden die de lessen volgen en hun school afmaken zijn een beschermende factor. Jongeren zonder verhoogd risico hebben meer vrienden die ze van school kennen en worden minder vaak afgewezen door hun leeftijdgenoten. Vrijtijdsactiviteiten die een risico vormen voor spijbelen zijn veel tv kijken en 'gamen'.

Druggebruik/Alcoholgebruik

Vergeleken met niet-spijbelers scoren spijbelers niet hoog op middelengebruik. Bij acht op de tien spijbelers bestaan hierover geen zorgen (WODC-rapport, 2009). Maar leerlingen die drugs gebruiken spijbelen over het algemeen meer.

Geestelijke gezondheid

Spijbelers scoren hoog op GGZ-problematiek. Daarbij moet worden gedacht aan aandachtsstoornissen, emotionele stoornissen (angststoornissen, specifieke fobie, scheidingsangst, faalangst, internaliserende problematiek na traumatische gebeurtenissen), weinig zelfvertrouwen, hyperactiviteit en gedragsstoornissen. Oppositioneel opstandig gedrag en agressief gedrag komen regelmatig voor.

Denkpatronen, vaardigheden, gedrag

Spijbelers kampen vaak met gebrekkige sociale en cognitieve vaardigheden. Ze presteren bijvoorbeeld vaak minder, hebben een negatief academisch zelfbeeld, een slecht ontwikkelde sociale competentie en weinig zelfvertrouwen. Ze voelen zich verder vaak genegeerd op school en weinig betrokken bij school. Ook impulsiviteit en gebrekkige zelfcontrole komen regelmatig voor.

Houding

Over deze criminogene factor zijn geen specifieke gegevens gevonden in de geraadpleegde bronnen. Maar een negatieve en onverschillige houding ten opzichte van school is mogelijk een risicofactor voor schoolverzuim.

1.2.2.b Overige factoren

Lichamelijke klachten

Onder spijbelers komen veel lichamelijke klachten voor zoals hoofdpijn, buikpijn, maagklachten zonder aanwijsbare medische oorzaak of veroorzaakt door stress, slaapproblemen en gezondheidsproblemen.

Sekse

Het verzuimpercentage onder meisjes is hoger dan bij jongens (De Baat, 2009). Bij meisjes is ziekte iets vaker geregistreerd als verzuimreden dan bij jongens. Verder bestaat er geen verschil in verzuimredenen tussen de seksen. In vergelijking met jongens die spijbelen, brengen spijbelende meisjes doordeweeks minder tijd door met vrienden en hebben ze vaker goede schoolprestaties. In het WODC-rapport (2009) wordt aangegeven dat er door raadsonderzoekers over 82,9 % van de jongens, tegenover 38,2 % van de meisjes, (zeer) veel zorgen worden gesignaleerd over het functioneren op school. Holter (2008) haalt een Nederlands onderzoek aan waaruit blijkt dat jongens een zeven maal grotere kans hebben dan meisjes om school te verlaten zonder een enkel diploma. Vaker dan meisjes doen jongens dit vanwege gebrek aan schoolmotivatie en slechte prestaties. Jongens hebben vaker externaliserend gedrag en meisjes vaker internaliserend gedrag.

Leeftijd

Schoolverzuim neemt op de middelbare school per schooljaar toe. Hoe ouder jongeren zijn, hoe vaker ze spijbelen (De Baat, 2009). En hoe ouder jongeren zijn, hoe vaker zij school verlaten (Holter, 2008). Echter jongere leerlingen (12-15 jaar) worden relatief vaker van school geschorst dan oudere leerlingen (16-18 jaar).

Migratieachtergrond

Volgens het *Jaarrapport Integratie* (2010) bestaat er evenals onder autochtone jongeren onder niet-westerse allochtone jongeren tussen 18 en 24 jaar sinds 2005 een afname van het aantal jongeren zonder startkwalificatie. Deze afname is het sterkst bij niet-westerse allochtone meisjes, die bovendien vaker een startkwalificatie hebben dan autochtone jongens. Het aantal niet-westerse allochtone jongens zonder startkwalificatie is echter nog steeds groter dan het aantal autochtone jongens zonder een startkwalificatie. Nog steeds lopen jongeren uit minderheidsgroepen meer risico op schoolverlaten (De Baat 2009). In het basisonderwijs is de achterstand waarschijnlijk te wijten aan bijvoorbeeld: thuis een andere taal spreken dan op school, opvoedingspatronen die onvoldoende aansluiten bij de eisen die school stelt en geringe bekendheid met het Nederlandse onderwijs. In het voortgezet onderwijs is de uitval van leerlingen uit minderheden mogelijk grotendeels te herleiden tot de lage sociaal-economische status van de ouders en het lagere prestatieniveau van deze leerlingen wanneer ze naar het voortgezet onderwijs gaan (De Baat, 2009). In *De CRIEM aanpak* (2007) wordt gebrekkige integratie van het gezin genoemd als een belangrijke risicofactor voor de grote maatschappelijke kwetsbaarheid van allochtone jongeren van niet-westerse afkomst.

1.2.3 Beleving van jongeren zelf

Jongeren geven uiteenlopende redenen aan om niet (meer) naar school te gaan. Deze redenen kunnen al dan niet in combinatie met elkaar voorkomen. Redenen die jongeren zelf aangeven om niet naar school te gaan zijn het vermijden van angstige situaties op school, angst voor contact met leeftijdgenoten, angst voor een presentatie, aandacht krijgen van belangrijke anderen buiten school (bijvoorbeeld van een ouder wanneer de jongere thuisblijft), leuke activiteiten buiten school (Van Veldhuizen, 2010). Ook geen zin hebben, niet gemotiveerd zijn, slaapproblemen, moeite hebben met op tijd opstaan, ziekte, angsten in het algemeen, moeten zorgen voor zichzelf of gezinsleden, onvoldoende middelen hebben voor een vervoerabonnement of schoolboeken worden vaak genoemd door jongeren. Poleij (2011) noemt een aantal voorbeelden van betekenissen die jongeren die schoolverzuimen aan school kunnen toekennen. School is bijvoorbeeld de plaats: waar ik af kan gaan door een presentatie, een beurt of onvoldoendes; waar ik geen grip ervaar, wat ik niet te verdragen vind; waar ik me niet serieus genomen voel, alles voor me wordt bepaald; waar het onpersoonlijk is, waar ik niemand ben; waar ik me gediscrimineerd voel; waar alles onvoorspelbaar is; waar ik bedreigd word (pesters); waar ik buikpijn krijg en misschien moet overgeven. School kan ook betekenen: thuis de boel niet in de gaten kunnen houden, dan gebeuren er rampen; eng omdat de weg er naar toe eng is; zonder mijn moeder en dat wil ik niet; iets anders niet goed kunnen doen (topsport) en dus faal ik; nutteloos, ik kom toch niet aan goed betaald werk; vreselijk ik weet niet waarom.

Het onderzoek *Back to school* (2009)⁸ categoriseert de redenen van thuiszitten in vier categorieën:

1. Persoonlijke problemen. Jongeren willen wel naar school, maar door persoonlijke problemen lukt het toch niet om er heen te gaan. Uit bed komen lukt niet, niets is meer leuk, dus school ook niet.
2. Vervelende ervaringen met medeleerlingen. Voor sommige jongeren waren het pesten en een negatieve sfeer zo erg dat zij van school wegbleven of niet meer terug wilden.
3. Een verkeerde schoolkeuze.
4. Praktische problemen. Bijvoorbeeld op een wachtlijst staan voor een andere school of school niet kunnen combineren met een behandeling van de GGZ).

Aanvankelijk vinden de jongeren uit het onderzoek *Back to school* (2009) het helemaal niet erg om niet naar school te gaan. Ze zijn te veel bezig met psychische problematiek. Maar al snel beseft een aantal jongeren en een ander deel achteraf hoe belangrijk school voor hen is op allerlei gebieden. Niet naar school gaan beïnvloedt het hele ontwikkelingsverloop, inclusief de ontwikkeling van de psychische problematiek, de gezinsdynamiek, de sociale contacten en het arbeidsperspectief van de jongere. Er ontstaat leerachterstand, druk op het sociale netwerk, het zelfvertrouwen neemt af, er is geen uitzicht op een toekomst, het behalen van een startkwalificatie komt in het geding.

Wanneer jongeren een relatief korte periode niet naar school gaan is de kans al groot dat ze het jaar over moeten doen of zelfs naar een lager schoolniveau zakken. En wanneer de periode van niet naar school gaan lang duurt, is het moeilijker om terug te stromen naar regulier onderwijs omdat de jongere dan in een klas komt met leerlingen die veel jonger zijn. Er is dan wel aansluiting op leergebied, maar niet op sociaal-emotioneel gebied. Veel jongeren noemen als eerste nadeel van thuiszitten het ontbreken van contacten met leeftijdgenoten. Hoe langer het niet naar school gaan duurt, hoe moeilijker het wordt om contacten met leeftijdgenoten te onderhouden. Leeftijdgenoten zijn cruciaal voor de ontwikkeling van een jongere.

Niet naar school gaan betekent verder voor veel jongeren het niet hebben van een dagbesteding. Thuiszitters beperken zich vaak tot 'gamen', lang in bed liggen, helemaal niets doen, op straat hangen en zich vervelen. Er is vaak sprake van een verstoord dag/nachtritme. Van zinvolle alternatieve dagbesteding wordt weinig gebruik gemaakt. Een beperkt deel heeft een bijbaantje, een baan, een hobby, vrijwilligerswerk of doet een cursus. Een deeltijdbehandeling geeft jongeren dagstructuur.

Over het algemeen heeft thuiszitten een negatief effect op de psychische klachten. Een jongere die depressief is, wordt nog depressiever van thuis zitten. De jongeren geven aan dat er in het begin veel conflicten waren met de ouders over het niet naar school

---

⁸ Inge Sleeboom en Jo Hermanns (H&S Consult Woerden), Wendy Buysse en Nelleke Hilhorst (DSP-groep), *Back to school. Thuiszitters in de GGZ Kinderen en Jeugd Rivierduinen*, Eindverslag, Amsterdam, 2009. In deze studie wordt onderzoek gedaan naar kinderen en jongeren met ernstige psychische en psychiatrische klachten die in behandeling zijn bij GGZ Kinderen en Jeugd Rivierduinen en langere tijd niet of gedeeltelijk naar school gaan (variërend van een maand tot een jaar of langer). Veel jeugdigen zitten tijdens de behandeling thuis, terwijl ze eigenlijk naar school moeten gaan. Onderzocht wordt onder meer wat de gevolgen zijn van thuiszitten en wat daar aan kan worden gedaan.

gaan, maar later zijn ouders hun belangrijkste steun, gevolgd door de behandelaars. De behandelaars die in dit onderzoek aan het woord komen, vinden hulp voor ouders altijd noodzakelijk. Voor ouders is het moeilijk als hun kind thuiszit. Ze hebben zorgen over hun kind thuis als ze werken, ze raken ten einde raad en gestrest en er ontstaan spanningen en conflicten ook met broertjes en zusjes.

1.2.4 Tenslotte

Belangrijke dynamische beschermende factoren die in bovenstaande beschrijving naar voren komen en die een plaats moeten krijgen in de begeleiding door de jeugdreclassering zijn:

- Ouderlijke betrokkenheid bij de schoolgang van de jongere. De ouders hebben goed contact met de jongere en met de school. Een goed sociaal netwerk rond het gezin werkt daarbij ondersteunend.
- Een goede binding van de jongere met de school: de jongere heeft persoonlijk contact met een of meer leraren, voelt zich gezien en begrepen.
- Positieve contacten met klasgenoten en positieve vrienden.
- De jongere beschikt over sociale vaardigheden die functioneren op school mogelijk maken.
- De jongere heeft een toekomstperspectief.
- School is een beschermende factor. Thuiszitten maakt problemen alleen maar groter. Jongeren met problemen moeten en kunnen ook naar school.
- De school is op de hoogte van eventuele behandeling en hulpverlening en is geïnformeerd over hoe een jongere met bepaalde problematiek het beste kan worden benaderd. En in hulpverlening en behandeling wordt aandacht besteed aan school. De jongere leert bijvoorbeeld hoe hij het beste op school met de stoornis kan omgaan. Ook is er oog voor de praktische combinatie van behandeling/hulpverlening en school.

1.3 Interventies

In Nederland bestaan nog geen erkende interventies met als hoofddoel schoolverzuim en schoolverlaten te voorkomen of terug te dringen. Interventies zijn gericht op factoren die vermoedelijk samenhangen met schoolverzuim en schoolverlaten. Onderzoek naar de effectiviteit van interventies ter preventie van schoolverzuim en schoolverlaten staat nog in de kinderschoenen. Belangrijke thema's in interventies gericht op schoolverzuim en schoolverlaten zijn het tot stand brengen van een persoonlijke binding tussen jongere en school, het creëren van een concreet toekomstperspectief, ondersteuning en ontwikkeling van studievaardigheden met daarbij ook aandacht voor gedrag vanwege de samenhang met de schoolse, cognitieve vaardigheden en het betrekken van het gezin en de sociale omgeving bij de problematiek. Over het algemeen geldt dat preventie de voorkeur heeft boven opnieuw toeleiden, omdat opnieuw toeleiden vaak erg lastig is. Hieronder worden interventies beschreven die expliciet zijn gericht op functioneren op school en de school als organisatie.⁹ Deze paragraaf wordt besloten met aandacht voor het Actieplan Jeugdwerkloosheid van de overheid.

1.3.1 De meest effectieve interventies

De meest effectieve interventies bij schoolverzuim en schoolverlaten zijn programma's die school en klassenmanagement veranderen, cognitieve gedragstherapie, mentorinterventies, interventies waarbij onder meer positieve beloningen worden uitgedeeld en reboundvoorzieningen in het voortgezet onderwijs.

1.3.1.a Programma's die school en klassenmanagement veranderen

Belangrijke aspecten in deze programma's zijn het hanteren van duidelijke regels, normen en verwachtingen ten aanzien van gewenst gedrag met een aangepast beloning- en strafsysteem, maar ook het trainen van docenten in effectieve instructiemethoden en samenwerkend leren.

Er zijn vier belangrijke thema's die de uitval van overbelaste jongeren kunnen helpen voorkomen:

1. Hoe sterker jongeren zich verbonden voelen met de school, hoe positiever zij staan tegenover school, de leraren en de medeleerlingen en hoe vaker zij hun best zullen doen. Om de verbondenheid met school te vergroten is het effectief om met een beperkt aantal leraren zoveel mogelijk tijd door te brengen. Ook de rol van mentoren en tutoren is belangrijk om schooluitval te voorkomen. Verder is hard werken essentieel, de leerdoelen moeten helder zijn en iedereen moet worden aangespoord het beste van zichzelf te geven.
2. Omdat problemen met leeftijdgenoten vaak een van de redenen is waarom jongeren niet meer naar school gaan en er daarom tegenop zien om weer naar school terug te gaan, moet daar aandacht aan worden besteed. Vaak verdwijnen jongeren die school verzuimen letterlijk uit beeld. Van belang is het in stand houden van contacten met klasgenoten. Een foto van deze leerling in de klas of in het klassenboek kan daarbij al helpen. Bij het weer teruggaan naar school liggen de problemen niet zozeer op het terrein van leren, maar op het terrein van omgang met klasgenoten. Jongeren worstelen vaak hoe ze hun klasgenoten de reden van hun afwezigheid moeten uitleggen. Verder moeten

⁹ Geraadpleegde bronnen: zie voetnoot 6 en Nienke Holter, Wieneke Bruinsma, *Wat werkt bij het voorkomen van voortijdig schoolverlaten?* Nederlands Jeugdinstituut, augustus 2010; Nederlands Jeugdinstituut, *Dossier Schoolverzuim, Dossier Schoolverlaten en Project Reboundvoorzieningen in het voortgezet onderwijs*, website 2011.

jongeren het gevoel hebben dat ze er nog steeds bij horen en hebben ze behoefte om regelmatig even te praten hoe het gaat. Jongeren met gedragsproblemen vinden het moeilijk om terug te gaan door het verleden dat op de oude school is opgebouwd. De relatie met school is verstoord, de jongere wil liever niet terug en andere scholen willen de jongere niet als leerling.

3. De samenstelling van de school en de klas zijn van belang. Schooluitval kan worden tegengegaan door een betere menging van kansarme en kansrijke leerlingen. Amerikaans onderzoek geeft aan dat zolang de kansarme leerlingen niet meer dan 30% van het totaal aantal leerlingen vormen, de kansrijke kinderen niet minder zullen gaan presteren. De kwaliteit van leraren draagt ook bij aan het voorkomen van schooluitval. Daarbij gaat het niet zozeer om opleidingsniveau en leeftijd (ervaring) van leraren maar de mate waarin een school investeert in ontwikkeling en begeleiding van leraren. Verder is samenwerking tussen de docenten van groot belang.
4. Interactie tussen school en de omgeving van de jongere is belangrijk. Afstemming tussen school en ouders vergroot de kans op goede onderwijsresultaten en verkleint de kans op schooluitval. Ook contact tussen school en instanties waar een leerling hulpverlening ontvangt is nodig. De leerkracht/docent moet op de hoogte zijn van eventuele psychische/psychiatrische problematiek van een leerling, er enig inzicht in hebben en er begrip voor tonen. En de hulpverlenende instantie moet standaard in de behandeling aandacht geven aan school, wat lang niet altijd het geval is. Onbegrip van school voor problemen van de jongere is de meest genoemde reden door jongeren voor volledig thuiszitten. (*Back to school*, 2009).

1.3.1.b Cognitieve gedragstherapie

Bij gedragsproblemen is cognitieve gedragstherapie gericht op het aanleren van zelfcontrole en sociale competenties effectief. Deze interventies boeken het beste resultaat indien er een verbinding wordt gemaakt met activiteiten in gezin en buurt. Deze interventies zijn gericht op verandering van denkprocessen van de jongere over de sociale situatie. Door middel van een combinatie van technieken als ontspanning, cognitieve herstructurering, zelfmonitoring, het aanleren van probleemoplossende vaardigheden en van woedebeheersing leert de jongere sociale situaties beter in te schatten en er adequater op te reageren. Gewenst gedrag wordt bekrachtigd en er wordt eventueel een lichte straf gegeven voor ongewenst gedrag.

1.3.1.c Mentorinterventies

Bij de aanpak van antisociaal of agressief gedrag, spijbelen en drop-out zijn mentorinterventies effectief. Bij mentoring begeleidt een meer ervaren persoon een minder ervaren persoon. Daarbij worden praktische ervaringen uitgewisseld, positieve feedback en huiswerk gegeven. De mentor fungeert als rolmodel en coach. En zoals bekend uit de leertheorie is modelling of imitatieleren een van de meest effectieve gedragsinterventies.

1.3.1.d Interventies waarbij onder meer positieve beloningen worden uitgedeeld

De meest effectieve programma's maken gebruik van interactie tussen leerkracht en leerling en tussen leerlingen onderling. Daarbij wordt aangesloten bij het mondiger worden van leerlingen. In succesvolle projecten worden leerlingen ook aangesproken op hun eigen belang. Er wordt gewerkt met financiële prikkels, studiepunten, stageaanbod. Door deze beloningen kunnen leerlingen worden gestimuleerd de opleiding af te maken.

1.3.1.e Reboundvoorzieningen in het voortgezet onderwijs

Reboundvoorzieningen bieden een tijdelijke, niet-vrijblijvende opvang voor leerlingen met gedragsproblemen voor wie de zorg van de school niet langer voldoende is. In een periode van drie tot vier maanden wordt ingezet op onderwijs en gedragsverandering, herstel van verhoudingen, verbetering van de leerattitude en het inhalen van leerachterstanden. Bijna alle reboundvoorzieningen hebben een gezinscomponent. De leerling blijft deze periode ingeschreven bij school en de school is verantwoordelijk voor het onderwijsprogramma en de voortgang van de jongere. Iedere rebound valt onder een van de samenwerkingsverbanden Voortgezet Onderwijs of Speciaal Voortgezet Onderwijs.

Rebound betekent in de sportwereld (basketbal, ijshockey) dat je jezelf in positie brengt om een tweede kans te scoren en te creëren. Een reboundvoorziening geeft leerlingen in kleine groepen een nieuwe maar niet-vrijblijvende kans om te bewijzen dat zij in staat zijn om binnen het reguliere onderwijs aan hun toekomst te werken. Voor iedere leerling wordt een plan op maat gemaakt. De centrale taak van reboundvoorzieningen is het geven van onderwijs, maar daarnaast vindt ook gedragsbeïnvloeding van de jongere plaats. Daarin staan centraal: het vergroten van de schoolmotivatie, gedragsverandering, herstel van gezagsverhoudingen, het verbeteren van de werkhouding en inhalen van achterstanden. De tendens is om vanuit de rebound ook steeds meer de ouders te begeleiden, omdat betrokkenheid van de ouders een belangrijke voorwaarde is voor het welslagen van het verblijf in de rebound. Ook betrokkenheid van de school van herkomst is in dat verband essentieel. Toeleiding naar een rebound vindt in principe plaats via het zorg- en adviesteam waarbij de ouders om toestemming wordt gevraagd. Een aantal reboundvoorzieningen is voortgekomen uit een Time Out of spijbelopvang. Een belangrijk verschil met een Time Out is dat binnen een rebound de leerling tijdelijk en kortdurend wordt opgevangen. In een Time Out konden leerlingen soms voor langere tijd verblijven en ging de leerling veelal niet meer terug naar de eigen school. Rebounds zijn altijd verbonden met de zorgstructuur van scholen. Reboundvoorzieningen zijn in eerste instantie afgestemd op VMBO-3- en -4 -leerlingen. Maar ook VWO- en HAVO-leerlingen kunnen in principe binnen een rebound terecht. Maar of rebounds daarop voldoende zijn afgestemd, evenals op leerlingen uit het praktijkonderwijs, is een discussiepunt.

Voor leerlingen uit het speciaal onderwijs zijn er andere voorzieningen in dit verband. Het Regionaal Expertise Centrum (REC) cluster 4 biedt reguliere plaatsen voor leerlingen met een gedragshandicap en/of psychiatrische problemen. Daarnaast zijn er twee alternatieve programma's: Op de Rails en Herstart. Op de Rails is voor leerlingen met gedragsproblemen die omvangrijker en complexer zijn. Vaak wordt bij deze leerlingen een stoornis vermoed en zijn ze (nog) niet opgenomen in een indicatietraject voor REC cluster 4. Bij Op de Rails kunnen leerlingen maximaal één jaar verblijven. Voor leerlingen die niet langer zijn ingeschreven bij het voortgezet onderwijs en/of langer dan vier weken thuiszitten is er Herstart.

1.3.2 Het Actieplan Jeugdwerkloosheid¹⁰

Zoals aangegeven in de inleiding is vanuit de overheid de afgelopen jaren veel ondernomen opdat jongeren met een startkwalificatie de arbeidsmarkt op gaan. Op regionaal niveau zijn er diverse initiatieven ontwikkeld. Het actieplan Jeugdwerkloosheid kent verschillende beleidslijnen. Een van die beleidslijnen is 'School Ex': MBO-leerlingen zonder reëel toekomstperspectief worden begeleid naar

¹⁰ Suzanne Bouma, Sonja van der Kemp, Martine van Ommeren, Lennart de Ruig, *Samen in actie. Evaluatie Actieplan Jeugdwerkloosheid. Eindrapport*. Research voor Beleid, In opdracht van het Ministerie Sociale Zaken en werkgelegenheid, september 2011.

perspectiefvolle vervolgopleidingen ('school extension'). En MBO-leerlingen voor wie doorleren niet aan de orde is worden overgedragen aan de Werkpleinen ('school exit'). Werkpleinplusvestigingen voeren een andere beleidslijn uit: het Matching-offensief dat tot doel heeft de vraag van werkgevers en de kwaliteiten van jongeren beter bij elkaar te brengen. Deze beleidslijn kent speciale aandacht voor allochtone jongeren. Extra leerbanen, leerwerkplekken, stageplaatsen en vrijwilligerswerk vormen weer een andere beleidslijn. Daaronder valt een aantal op zichzelf staande acties. Bijvoorbeeld: meester-gezelsplekken, waarbij een oudere vakman/vrouw aan een jongere wordt gekoppeld in de functie van leermeester; een stage- en leerbanenoffensief met als doel 150.000 stage- of leerwerkplaatsen te behouden; uitvoering van het akkoord van de Stichting van de Arbeid waarin onder meer is afgesproken dat iedere jongere die langer dan drie maanden thuis zit een stageaanbod krijgt; vrijwilligerswerk voor jongeren voor wie de stap naar een stage of leerbaan nog te groot is. Kansen voor kwetsbare jongeren is ook een beleidslijn uit het actieplan. Daaronder vallen onder meer plusvoorzieningen voor overbelaste jongeren: een gecombineerd aanbod van regulier onderwijs, zorg en indien nodig arbeidsparticipatie. Eveneens bij deze beleidslijn hoort het initiatief van Midden- en Kleinbedrijf (MKB)-Nederland en Jeugdzorg Nederland tot een project om vanuit Jeugdzorg jongeren actief te begeleiden naar werk. Van belang daarbij is dat 'werelden' (jeugdzorg-onderwijs-arbeidsmarkt) die elkaar voorheen nauwelijks kenden met elkaar in dialoog zijn.

1.3.3 Tenslotte

De beschreven interventies zijn vooral gericht op onderwijs en arbeidsmarkt. Van de interventies gericht op school zal er een aantal op schoolniveau moeten worden geïnitieerd en uitgevoerd. Kennis van dergelijke interventies is van belang voor de jeugdreclasserder. Samen met de school kan hij nagaan of en welke van deze interventies op of via de school van de jongere (kunnen) worden uitgevoerd. En elementen van deze interventies kunnen worden geïntegreerd in de begeleiding door de jeugdreclassering. Ook kennis van projecten en initiatieven in de regio naar aanleiding van het Actieplan Jeugdwerkloosheid is essentieel. De jeugdreclassering moet te allen tijde aansluiten bij bestaande voorzieningen. Naast interventies rechtstreeks gericht op onderwijs en arbeid, worden binnen schoolverzuimzaken in samenhang met achterliggende problematiek ook andere interventies ingezet. De leerstraf Tools4U is een veel ingezette interventie in schoolverzuimzaken. Systeeminterventies die de jeugdreclassering regelmatig inzet zijn Multisysteem Therapie (MST) en Functional Family Therapy (FFT). Ook kan de CRIEM aanpak als bijzondere begeleidingsvorm van de jeugdreclassering worden opgelegd in schoolverzuimzaken waarbij integratieproblematiek een rol speelt. Verder komt behandeling bij een GGZ-instelling of gespecialiseerde hulpverlening bij een andere instantie regelmatig voor in schoolverzuimzaken. Een multimodale aanpak is het meest effectief in de meeste schoolverzuimzaken.

Ter afsluiting wordt een voorbeeld gegeven van interventies voor een schoolweigerende schoolverzuimer en voor een spijbelende schoolverzuimer van Poleij (2011).¹¹

---

¹¹ Caroline Poleij, *Aanpak van schoolweigeren en spijbelen van hetzelfde laken een pak?*, powerpointpresentatie op het Symposium Interventies in het onderwijs: werken aan goede verhoudingen, Universiteit Utrecht, 2011.

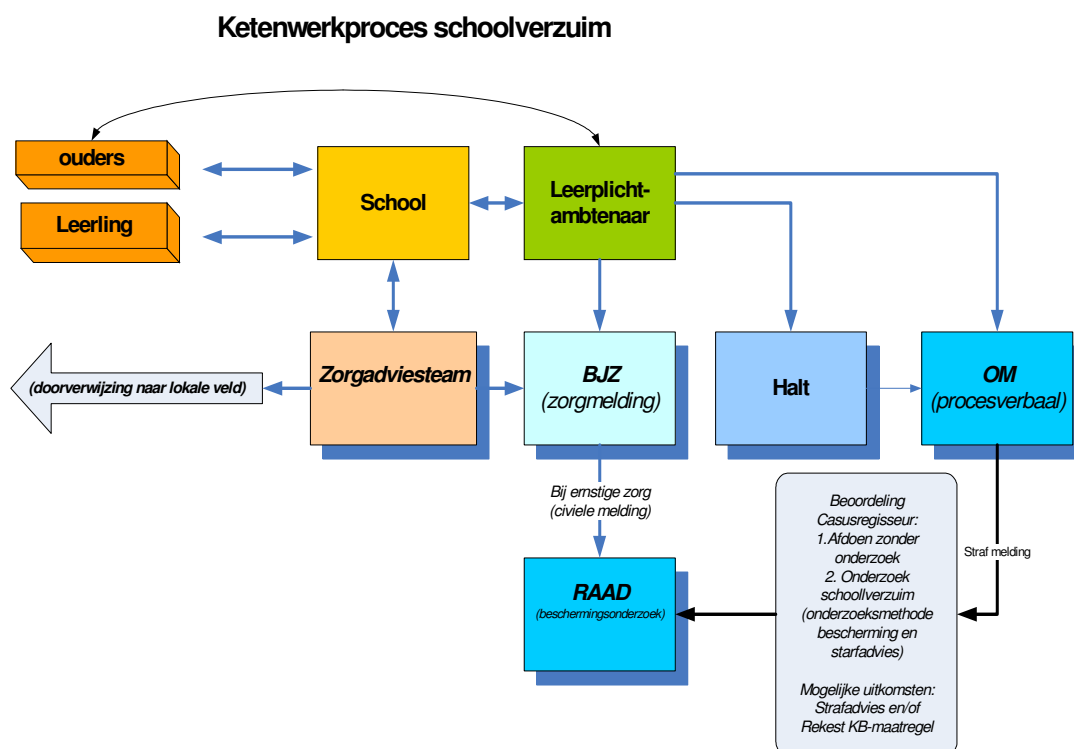
Schoolweigerende schoolverzuimer	Spijbelende schoolverzuimer
<p>DIAGNOSE</p> <p>Klachten: slaapproblemen, moe, buikpijn, hoofdpijn, opzien tegen school, bij langer verzuim depressief</p> <p>Risicofactoren:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ eenoudergezin ➤ moeder zeer invoelend, gericht op harmonie ➤ angst zit in de familie ➤ twee leraren met sterk controlerende onderwijsstijl <p>Functie schoolverzuim: niet geconfronteerd worden met minder presteren dan je wilt</p>	<p>DIAGNOSE</p> <p>Klachten: les verstoren, meisjes lastig vallen, vechtpartijen, school devalueren, een ander krijgt altijd de schuld, winkeldiefstallen</p> <p>Risicofactoren:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ risicovolle peergroup ➤ sterk verloop docenten ➤ cultureel verschil ➤ lage sociaaleconomische status <p>Functie schoolverzuim: andere zaken zijn belangrijker dan school (acceptatie vriendengroep) en misschien toch ook nog een andere functie....??</p>
<p>AANPAK</p> <p>Schoolarts/huisarts: uitsluiting medische oorzaak</p> <p>Verwijzing jeugd GGZ</p> <p>Jongere</p> <ul style="list-style-type: none"> - motivering - cognitieve gedragstherapie <p>Ouders</p> <ul style="list-style-type: none"> - 'weghalen' instandhoudende factoren - voorbeeldgedrag, relativering - moeilijke zaken horen nu eenmaal bij het leven <p>School</p> <p>serieus nemen leerling en ouder, voorlichting naar klas, flexibiliteit, op hoogte van terugkeerplan, bekrachtiging aanwezigheid, gesprek met de twee leerkrachten</p> <p>Leerplichtambtenaar</p> <p>oefent druk uit mee te werken aan therapie</p>	<p>AANPAK</p> <p>Verwijzing naar:</p> <ul style="list-style-type: none"> - jeugdhulpverlening en GGZ? - reboundvoorziening of andere bovenschoolse voorziening <p>Jongere</p> <ul style="list-style-type: none"> - zoeken andere vrijetijdsbesteding - ondersteuning door 'geslaagde' personen uit eigen netwerk - gedragsveranderingprogramma bijvoorbeeld leren omgaan met culturele verschillen of zelf verantwoordelijkheid nemen voor gedrag - maar ook 'leren leren' <p>Ouders</p> <ul style="list-style-type: none"> - opvoedingsondersteuning <p>School</p> <ul style="list-style-type: none"> - coördineren van samenwerking in het Zorg- en Adviesteam - speciale mentor - self efficacy t.a.v. leren verhogen ('leren leren', remediëring regelen) <p>Leerplichtambtenaar</p> <ul style="list-style-type: none"> - leerplichtbus - justitiële interventies (Halt afdoening, leer/werkstraf)

1.4 Stappen in de keten

Voordat een schoolverzuimer bij de jeugdreclassering instroomt, zijn er doorgaans al heel wat stappen in de keten gezet. Bijna bij iedere stap komt er nieuwe ketenpartner bij en krijgt de aanpak een zwaarder en dwingender (justitieel) karakter. Hieronder worden de belangrijkste taken en verantwoordelijkheden van de partners in de schoolverzuimketen beschreven. Daarna volgt een beschrijving van het proces dat een jongere door de schoolverzuimketen doorloopt wanneer het schoolverzuim steeds ernstiger wordt.¹²

1.4.1 Partners in de schoolverzuimketen

De partners in de schoolverzuimketen die rechtstreeks met de jongere en zijn ouders te maken hebben zijn de school, het zorg- en adviesteam (ZAT), de leerplichtambtenaar, Bureau Halt, Bureau Jeugdzorg, de Raad voor de Kinderbescherming, het Openbaar Ministerie (OM) en de rechtbank. Ook de politie kan daaraan worden toegevoegd. Een belangrijk overleg is het leerplichtdriehoeksoverleg tussen de leerplichtambtenaar, het OM en de Raad voor de Kinderbescherming. Instanties met een beleidsmatige dan wel administratieve functie met betrekking tot schoolverzuim zijn de gemeente en de overheid. De leerplichtambtenaar speelt in de schoolverzuimketen een cruciale rol.

Overgenomen uit Raad voor de Kinderbescherming, Landelijk Bureau, *Memo Methodisch werken in schoolverzuimzaken*, 2 mei 2011

¹² De belangrijkste bron voor deze paragraaf is *Handleiding strafrechtelijke aanpak schoolverzuim* vastgesteld door het College van procureurs-generaal, 2011.

Hieronder volgt een korte schets van de partners van Bureau Jeugdzorg in de schoolverzuimketen.

De school

Scholen zijn in principe zelf verantwoordelijk voor het stoppen en voorkomen van verzuim. Van scholen wordt verwacht dat er een adequaat verzuimbeleid wordt gevoerd gericht op preventie en toezicht. Ook houdt de school een eigen administratie bij van het schoolverzuim zodat verzuim snel kan worden gesignaleerd. Scholen worden verondersteld al in te grijpen wanneer er nog geen sprake is van wettelijk verzuim. Ook kunnen scholen al voordat er sprake is van wettelijk verzuim de leerplichtambtenaar in zorgwekkende situaties erbij betrekken. Het overlegorgaan daarvoor is het zorg- en adviesteam. Ongeoorloofd verzuim moet verplicht worden gemeld door de school. Deze meldingen lopen via de Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO).

Het zorg- en adviesteam (ZAT)

Het ZAT is een multidisciplinair overleg over leerlingenzorg. De professionals in het ZAT beoordelen signalen van leerkrachten die wijzen op de behoefte aan extra zorg voor een leerling. Zij schakelen zo snel mogelijk de juiste hulp en ondersteuning in voor de leerling, zijn ouders en docenten. Zorg- en adviesteams zijn gekoppeld aan het basis- en voortgezet onderwijs en aan het middelbaar beroepsonderwijs. Naast leerkrachten of docenten van de school nemen bijvoorbeeld jeugdhulpverleners, maatschappelijk werkers en medewerkers van de onderwijsinspectie deel aan het overleg. Het Landelijk steunpunt ZAT biedt ondersteuning aan gemeenten, schoolbesturen, samenwerkingsverbanden en beroepskrachten die betrokken zijn bij een ZAT.

De gemeente

Het toezicht op de naleving van de Leerplichtwet is opgedragen aan het College van Burgemeester en Wethouders. De gemeente beschikt over een adequaat registratiesysteem voor Leerplicht en over een Regionaal meld- en coördinatiepunt voor voortijdig schoolverlaters (RMC). Handhaving van de Leerplichtwet is een gedeelde verantwoordelijkheid van de gemeente en het OM. Overleg tussen beide partijen vindt onder meer plaats in het leerplichtdriehoeksoverleg of het Arrondissementaal Platform Jeugd.

De leerplichtambtenaar

De leerplichtambtenaar is in dienst van de gemeente en werkt bij Bureau Leerplicht. De leerplichtambtenaar is, indien school en ouders er niet in slagen het ongeoorloofde verzuim te doen stoppen, in eerste instantie verantwoordelijk om de verzuimende leerling en de ouders te bewegen aan hun verplichtingen te voldoen. De leerplichtambtenaar vervult ook een belangrijke schakelrol. Hij onderhoudt het contact tussen school en ouders, draagt zorg voor passende acties op de verzuimmeldingen. Ook kan hij zorgmeldingen doen bij Bureau Jeugdzorg. En indien de leerplichtambtenaar tevens Buitengewoon Opsporingsambtenaar (BOA) is, kan hij zelf het proces-verbaal opmaken.

Inspectie van het Onderwijs

De Inspectie van het Onderwijs voert het toezicht op scholen uit, onder meer dus ten aanzien van het tijdig melden van het schoolverzuim. De leerplichtambtenaar vervult een belangrijke rol in het signaleren van scholen die regelingen voor melden niet nakomen.

Bureau Halt (Het alternatief)

Bureau Halt is verantwoordelijk voor het uitvoeren van de Halt-afdoening. Schoolverzuim is sinds 2010 een Halt-waardig feit. Voor schoolverzuim kan een jongere maar één keer naar Bureau Halt worden verwezen. Na een geslaagde Halt-afdoening schoolverzuim kan wel opnieuw naar Bureau Halt worden verwezen voor een aantal andere strafbare feiten. In totaal kan een jongere maximaal drie keer naar Halt.

De Raad voor de Kinderbescherming

De Raad voor de Kinderbescherming heeft verschillende taken in het kader van de strafrechtelijke aanpak van schoolverzuim. De belangen van de jongere worden behartigd: de Raad voor de Kinderbescherming zorgt voor advies over een pedagogisch verantwoorde (strafrechtelijke) reactie op het proces-verbaal schoolverzuim. Daarin vervult de Raad voor de Kinderbescherming een voorlichting- en adviesfunctie naar de Officier van Justitie en de kinderrechter/rechtbank. Tevens onderzoekt de Raad voor de Kinderbescherming of het schoolverzuim een signaalfunctie is van achterliggende problematiek en hulpverlening noodzakelijk is. Alle processen-verbaal schoolverzuim komen aan de orde in het Justitieel casusoverleg waarin in ieder geval de Raad voor de Kinderbescherming, het OM en de politie/leerplichtambtenaar aanwezig zijn.

De politie

De politie kan op straat controleren of jongeren spijbelen. Spijbelers kan de politie vervolgens bij school afleveren. Hiermee geeft de politie een belangrijk signaal af dat schoolbezoek en handhaving van de leerplichtwet in bredere zin tevens een zaak is van de overheid in bredere zin.

Het Openbaar Ministerie (OM)

Het OM is verantwoordelijk voor de strafrechtelijke handhaving van de Leerplichtwet en beslist in welke zaken een proces-verbaal opgemaakt moet worden en op welke wijze de strafzaak wordt afgedaan. Voor een goede beoordeling van leerplichtzaken is kennis van jeugdstrafrecht, schoolsystemen en jeugdzorg vereist. Een gespecialiseerde jeugdofficier verdient daarom de voorkeur. Het OM participeert in veel regionale overleggen waarin overtredingen van de Leerplichtwet worden besproken.

De rechtbank

Wanneer het OM besluit tot dagvaarding vanwege overtreding van de Leerplichtwet volgt een kantonzitting. Ook hier geldt dat voor een goede beoordeling kennis van het jeugdstrafrecht, schoolsystemen en jeugdzorg een vereiste is. Daarnaast is inzicht in achterliggende problematiek noodzakelijk. Aan deze aspecten kan recht worden gedaan door een aparte leerplichtzitting met een vaste kantonrechter. De voorkeur heeft de behandeling van deze zaken door een kinderrechter als plaatsvervangend kantonrechter.

1.4.2 Het primaire proces in de schoolverzuimketen

Hieronder worden in kort bestek de stappen doorlopen die worden genomen in de schoolverzuimketen wanneer het schoolverzuim steeds ernstiger wordt.

1.4.2.a School, Zorg- en Adviesteam en leerplichtambtenaar

Bij beginnend verzuim is het de taak van de school om zo snel mogelijk actie te ondernemen, nog voordat er sprake is van wettelijk verzuim. Bij verzuim maakt de school afspraken met de ouders en de leerling en er wordt eventueel een disciplinaire maatregel uitgevoerd. Verder kan de school het ZAT inschakelen dat onderzoekt of een doorverwijzing naar het lokale veld noodzakelijk is of in voorkomende gevallen een zorgmelding bij Bureau Jeugdzorg. Indien er sprake is van ongeoorloofd verzuim meldt de school het verzuim altijd aan de leerplichtambtenaar. Bij eerder verzuim kan deze verzuimmelding als urgent worden aangemerkt en kan de leerplichtambtenaar zelfs meteen al een proces-verbaal opmaken.

Na de melding van de school ligt de regie bij de leerplichtambtenaar, is er overleg tussen de leerplichtambtenaar en de school en stuurt de leerplichtambtenaar een waarschuwingsbrief/informatiebrief aan de ouders en de jongere waarin onder meer wordt geadviseerd dat de ouders en de jongere contact opnemen met school als dat nog niet is gebeurd. Deze brief is de eerste waarschuwing van de leerplichtambtenaar aan de ouders en de jongere. Verder nodigt de leerplichtambtenaar de ouders en de jongere uit voor een gesprek. Vervolgens onderzoekt de leerplichtambtenaar op grond van informatie van de school, de ouders, de leerling en eventueel van instanties die bij de leerling zijn betrokken of er sprake is van ongeoorloofd verzuim, wat mogelijke redenen daarvan zijn, hoe het verzuim beëindigd kan worden en eventueel wordt een waarschuwing gegeven dat bij voortdurend verzuim een proces-verbaal wordt opgemaakt. Eventueel gaat de leerplichtambtenaar op huisbezoek. De leerplichtambtenaar kan licht verzuim dat hoofdzakelijk schoolgerelateerd is, zelf afhandelen via oplossingen in het onderwijs. In deze fase kan een hulpverleningstraject (vrijwillige hulpverlening) worden gestart waarover de leerplichtambtenaar afspraken maakt met de betrokkenen. In deze fase kan ook een proces-verbaal worden opgemaakt bij recidive.

Wanneer het verzuim is beëindigd wordt een waarschuwing gegeven dat bij recidive de aanpak strenger zal zijn en er eerder een proces-verbaal zal worden gegeven. Indien er sprake is van een zorgelijke situatie of wanneer vrijwillige hulpverlening niet wordt geaccepteerd, maakt de leerplichtambtenaar een zorgmelding in de eerste plaats bij Bureau Jeugdzorg of Advies- en Meldpunt Kindermishandeling (AMK). De regie blijft in handen van de leerplichtambtenaar die bewaakt of er binnen een maand na de melding hulpverlening op gang komt of dat het schoolverzuim wordt beëindigd. Indien hulpverlening of civiele maatregelen na uiterlijk twee maanden (nog) niet tot resultaat hebben geleid moet er altijd een melding aan het OM worden gedaan. Daarnaast kan de leerplichtambtenaar zelfstandig, zonder tussenkomst van het OM, de jongere naar Bureau Halt verwijzen of een proces-verbaal opmaken.

1.4.2.b Halt-afdoening

Bij matig schoolverzuim, signaalverzuim tot maximaal 10 dagen, wordt vaak gekozen voor een Halt-afdoening en verwijst de leerplichtambtenaar de jongere door naar Bureau Halt. Een jongere komt in aanmerking voor een Halt-afdoening indien er geen hulpverleningsaanbod nodig is met betrekking tot psychische/psychiatrische problematiek, ernstig motivatiegebrek of langdurig (blijvend) verzuim.

De Halt-afdoening bestaat standaard uit drie gesprekken, een leeropdracht en excuses aanbieden (totaal zes uur). De strafmaat wordt bepaald door het Bureau Halt. Deze is gebaseerd op het aantal uren dat is gespijbeld en de leeftijd van de jongere en is gekoppeld aan landelijke richtlijnen. Als er meer dan zes uur straf is opgelegd, krijgt de jongere ook een werkopdracht. In het startgesprek bespreekt de Halt-medewerker met de jongere en zijn ouders het schoolverzuim en de mogelijke oorzaken daarvan. De jongere krijgt een leeropdracht die een relatie heeft met het spijbelen of het te laat komen.

In het vervolgesprek wordt de leeropdracht beoordeeld en wordt het aanbieden van excuses besproken en geoefend. Aan wie excuses worden aangeboden kan verschillen. Soms is dat aan de mentor of de conrector van de school, soms aan de leerplichtambtenaar of aan de ouders. In het eindgesprek worden met de jongere en zijn ouders de gesprekken en opdrachten geëvalueerd en wordt gekeken of het schoolverzuim is gestopt.

Als de jongere zich aan alle afspraken heeft gehouden en de Halt-afdoening met succes heeft afgerond, geeft Bureau Halt dit door aan de leerplichtambtenaar. De jongere kan dan met een schone lei verder. Als de jongere of de ouders geen

toestemming geven voor verwijzing naar Bureau Halt of de Halt-afdoening is mislukt, dan wordt alsnog een volledig proces-verbaal opgemaakt.

1.4.2.c OM-afdoening

Als de Halt-afdoening is mislukt of geweigerd, wordt er een proces-verbaal opgemaakt. Ook indien sprake is van recidive ondanks het welslagen van de Halt-afdoening volgt een proces-verbaal. Indien er geen sprake is van achterliggende problematiek en er dus geen hulpverleningsaanbod nodig is met betrekking tot psychische problematiek/psychiatrische problematiek, er geen sprake is van ernstig motivatiegebrek of langdurig/blijvend verzuim, de jongere niet eerder een oproep voor een officierszitting heeft gehad en niet eerder is gedagvaard voor de kantonrechter in verband met schoolverzuim, wordt besloten tot een OM-afdoening. Deze bestaat uit het opleggen van een (voorwaardelijke) werkstraf van maximaal 40 uur of een (voorwaardelijke) leerstraf van maximaal 40 uur of een combinatie van beiden (maximaal 40 uur); een boete (bij jongeren van 16 of 17 jaar die deels al werken kan een boete worden opgelegd) en begeleiding door de jeugdreclassering als bijzondere voorwaarde (een maatregel Hulp&Steun eventueel gestart met drie maanden een maatregel CRIEM wanneer er sprake is van integratieproblematiek) voor maximaal zes maanden. Daarnaast kunnen ook aan de ouders sancties (geldboete) worden opgelegd. Indien wordt besloten tot het officiersmodel vindt er een officierszitting plaats waarvoor de jongere en de ouders worden opgeroepen. Indien de jongere niet op gesprek verschijnt of de gemaakte afspraken niet nakomt wordt de zaak zo snel mogelijk voorgelegd aan de kantonrechter.

1.4.2.d Afdoening kantonrechter

Tot een afdoening door de kantonrechter wordt besloten wanneer een jongere dus niet op de officierszitting is verschenen en verder indien ondanks eerdere interventies het verzuim blijft voortduren, er mogelijk sprake is van ernstig motivatiegebrek en een hulpverleningsaanbod in gedwongen kader mogelijk en noodzakelijk is met betrekking tot psychische/psychiatrische problematiek. De strafmaten zijn (voorwaardelijke) leer- en werkstraffen tot 80 uur en begeleiding door de jeugdreclassering als bijzondere voorwaarde (een maatregel Hulp & Steun tot maximaal 2 jaar, eventueel startend met drie maanden een maatregel CRIEM). Het kan vanwege achterliggende problematiek nodig zijn om erkende interventies als Multisysteem Therapie (MST) en Functional Family Therapie (FFT) in te zetten. Ook kan een gedragsdeskundig onderzoek worden overwogen. Ook hier kan een geldboete aan de jongere worden gegeven indien hij werk of inkomsten heeft. Ook aan de ouders kan een geldboete worden opgelegd. Dit gebeurt uiteraard alleen als er sprake is van verwijtbaarheid. De leerplichtambtenaar draagt informatie hierover aan. De dreiging van een boete kan ouders tot medewerking aan de begeleiding aanzetten. Aan ouders die nooit iets van zich laten horen en soms onvindbaar zijn, wordt bijna altijd een boete opgelegd. Bij de zogenaamde leerplichtzitting is het gewenst dat naast een kinderrechter als vaste kantonrechter een vanuit het OM gespecialiseerde jeugdofficier aanwezig is. Bij deze zittingen is altijd een medewerker van de Raad voor de Kinderbescherming aanwezig en desgewenst de leerplichtambtenaar. Overigens geldt de verschijningsplicht bij Leerplichtzaken wel voor de jongere, maar niet voor ouders. Zij worden wel gedagvaard als verdachte, maar indien zij niet aanwezig zijn worden zij bij verstek veroordeeld. Bij jongeren van 16-17 jaar worden ouders niet meer standaard gedagvaard. Indien de jongere niet verschijnt, kan een bevel tot medebrenging worden afgegeven voor de volgende zitting, in uitzonderlijke gevallen ook ten aanzien van de ouders. Overwogen kan worden om de zaak bepaald aan te houden om de hulpverlening en schoolgang te bewaken, en bij positief resultaat kan na een bepaalde termijn de zitting met een voorwaardelijke straf afgesloten worden.

De meeste leerplichtzaken komen op leerplichtzitting, officierszaken zijn in de minderheid. Het voordeel van een leerplichtzitting is de setting waarin deze

plaatsvindt: alle betrokken partijen zijn aanwezig. Tevens biedt de leerplichtzitting de mogelijkheid tot aanhouden van de zitting. Het gegeven (de 'dreiging') dat er nog een zitting komt kan de jongere motiveren om naar school te (blijven) gaan. Soms wordt besloten om een zaak niet af te sluiten, maar aan te houden en de jongere nog een keer (of meerdere keren) naar de kantonrechter te laten komen, als stok achter de deur ter ondersteuning van de begeleiding door de jeugdreclassering. Verder maakt een leerplichtzitting meer indruk op de jongere en de ouders dan een officierszitting. Ook gaat een leerplichtzitting altijd gepaard met een uitgebreide rapportage van de Raad voor de Kinderbescherming wat de kans dat achterliggende problematiek naar voren komt groter maakt. En wanneer de jongere tussen het proces-verbaal en de zitting weer naar school gaat en er geen sprake is van problemen wordt de zaak doorgaans afgesloten, soms alleen met een waarschuwing. Niettemin gaat 80 à 90 % van de leerplichtzaken 'door' naar de jeugdreclassering.

Gesteld kan worden dat justitie bij leerplichtzaken het justitiële kader aanwendt om onder dwang te bewerkstelligen dat de jongere weer naar school gaat en begeleiding en hulpverlening ontvangt. Voorwaardelijke straffen zijn daarbij het meest effectief en werken ondersteunend voor de begeleiding van de jeugdreclassering.

Deel 2

De aanpak van schoolverzuim

Inleiding bij Deel 2

In Deel 2 wordt de methodische aanpak van de jeugdreclassering in schoolverzuimzaken beschreven aan de hand van het primaire proces: diagnostiek, planvorming, uitvoering en evaluatie en afsluiting. Daarvoor staan de pure schoolverzuimzaken model: zaken waarin geen sprake is van andere delicten en waarbij de overtreding van de Leerplichtwet de grond vormt voor begeleiding door de jeugdreclassering. De gegeven methodische handvatten kunnen ook ingezet worden in zaken waarin sprake is van schoolverzuim in combinatie met andere delicten en/of een jeugdbeschermingsmaatregel. In 2.5 wordt daarop kort ingegaan.

In schoolverzuimzaken zet de jeugdreclasserder in op contact met de jongere en de ouders, laveert hij tussen grondig uitzoeken wat er precies aan de hand is en de jongere zo snel mogelijk perspectief bieden, pakt hij de regie in de schoolverzuimketen, stelt hij zich pragmatisch en outreachend op, levert hij maatwerk, sluit hij aan bij bestaande initiatieven voor schoolverzuimers en voortijdig schoolverlaters, initieert hij beschermende verbindingen tussen school, jongere en ouders, die eventueel worden aangevuld met flankerende verbindingen in de sociale context, motiveert hij de jongere en soms ook de ouders voor hulpverlening en behandeling en zet hij alle zeilen bij om ervoor te zorgen dat tegen het eind van de begeleiding geborgd is dat de jongere onderwijs volgt en ook blijft volgen.

2.1 Diagnostiek

Doelen

- De risico- en beschermende factoren schoolverzuim zijn vastgesteld.
- De responsiviteit van de jongere en de ouders is vastgesteld.
- De basis voor een werkrelatie met de jongere en met de ouders is gelegd.
- De intensiteit van de begeleiding is vastgesteld, evenals de mate waarin controle moet worden ingezet.
- Het juridisch kader is duidelijk voor de jongere en de ouders.
- De eerste afstemming in de schoolverzuimketen en met andere samenwerkingspartners heeft plaatsgevonden.
- De noodzaak tot aanvullende diagnostiek is bepaald.

Acties

- Raadplegen schriftelijke bronnen.
- Gesprekken voeren met de jongere en met de ouders.
- Overleg in de schoolverzuimketen en met andere samenwerkingspartners.
- Praktische zaken regelen.

Voor de diagnostiekfase worden de volgende onderwerpen hieronder achtereenvolgens uitgewerkt: het raadplegen van schriftelijke bronnen; gesprekken met de jongere en de ouders, met daarbij aandacht voor de betekenis van diverse aspecten van de begeleiding, voor de risico- en beschermende factoren, de responsiviteit, voor de werkrelatie en de outreachende werkwijze van de jeugdreclassering. Daarna wordt ingegaan op het belang van overleg met samenwerkingspartners.

2.1.1 Schriftelijke bronnen

Voordat de jeugdreclasserder in gesprek gaat met de jongere en de ouders over de achtergrond en vooral de aanpak van het schoolverzuim, gaat hij na wat er gedocumenteerd is door de partners uit de schoolverzuimketen over het schoolverzuim. Contact met hen wordt echter pas gezocht nadat er eerst contact is gelegd met de jongere en de ouders in verband met het opbouwen van een werkrelatie. De belangrijkste rapportage die de jeugdreclassering ter beschikking staat is de rapportage van de Raad voor de Kinderbescherming. Deze rapportage biedt de jeugdreclassering een overzicht van de beschermende factoren en risicofactoren, de kern van de problematiek en een visie op de aanpak. Tevens geeft deze rapportage een beeld van het verloop van het schoolverzuim, bijvoorbeeld: de duur, de gepleegde interventies, en van de motivatie van het strafadvies. De jeugdreclasserder kan daarnaast ook het proces-verbaal en de rapportages van de leerplichtambtenaar raadplegen. Het is wenselijk dat het proces-verbaal standaard als bron bij schoolverzuimzaken kan worden geraadpleegd.

2.1.2 Gesprekken met de jongere en de ouders

In de gesprekken met de jongere en de ouders komen de volgende onderwerpen aan de orde:

- a. De betekenis van begeleiding.
- b. Beschermende factoren en risicofactoren bij de jongere en de ouders.
- c. De responsiviteit van de jongere en de ouders.

Het ontwikkelen van een goede werkrelatie is daarbij een belangrijk aandachtspunt voor de jeugdreclasseerder. De gespreksonderwerpen en ook de werkrelatie worden hieronder uitgewerkt.

2.1.2.a De betekenis van de begeleiding

De jeugdreclasseerder legt de jongere en de ouders meteen bij de start uit waarom de jongere als bijzondere voorwaarde begeleiding door de jeugdreclassering heeft opgelegd gekregen en wat dit betekent. Behalve het strafrechtelijk kader waarbinnen de begeleiding plaatsvindt, worden de concrete inhoud en het doel van de begeleiding besproken en wordt aangegeven dat de jeugdreclasseerder in ieder geval contact heeft met partners uit de schoolverzuimketen en eventueel ook met andere samenwerkingspartners.

Het strafrechtelijk kader

Schoolverzuimzaken bij de jeugdreclassering zijn doorgaans zorgtrajecten gericht op een ernstige ontwikkelingsbedreiging van jongeren. Het strafrechtelijk kader verschaft de jeugdreclassering de mogelijkheid om als hulpverlener binnen te komen bij de jongere en de ouders. Zonder het strafrechtelijk kader zouden veel schoolverzuimers waarschijnlijk niet worden bereikt door hulpverlening. Tevens legitimeert en ondersteunt het strafrechtelijk kader de begeleiding door de jeugdreclassering. De dreiging van een boete, een taakstraf of eventueel jeugddetentie kan jongere en ouders aanzetten tot meewerken.

In de beleving van veel jongeren en ouders zal de relatie tussen schoolverzuim, strafrecht en jeugdreclassering niet vanzelfsprekend zijn. Schoolverzuim is immers van een andere orde dan stelen, iemand in elkaar slaan of vandalisme. De jeugdreclasseerder geeft aan dat hij van justitie opdracht heeft gekregen om in samenwerking met de jongere, de ouders en andere betrokkenen ervoor te zorgen dat de jongere weer naar school gaat. De jeugdreclasseerder maakt duidelijk dat zijn belangrijkste taak is om de jongere en de ouders zoveel mogelijk te ondersteunen bij het weer gaan volgen van onderwijs door de jongere en dat daartoe mogelijk aanvullende zorg en hulp worden georganiseerd voor de jongere en eventueel de ouders. Daarbij benadrukt de jeugdreclasseerder zijn rol als hulpverlener. Het accent in de begeleiding ligt op het jeugdzorgperspectief van de jeugdreclassering. Deelnemen aan onderwijs is immers een recht voor jongeren en belangrijk voor de ontwikkeling en het toekomstperspectief van jongeren.

De jeugdreclasseerder geeft tevens aan dat het volgen van onderwijs behalve een recht ook een plicht is waarvoor ouders en jongere verantwoordelijk zijn. Deze verplichting maakt de begeleiding door de jeugdreclassering niet vrijblijvend. De jeugdreclasseerder geeft aan dat wanneer medewerking van de jongere en de ouders ontbreekt, vooral wanneer er sprake is van onwil, de voorwaardelijke straf of boete alsnog uitgevoerd kan worden. Ook laat de jeugdreclasseerder weten dat wanneer er sprake is van zeer veel zorgen er een zorgmelding kan worden gedaan.

Inhoud van de begeleiding

De jeugdreclasseerder geeft de jongere en de ouders een indruk waaruit de begeleiding zal bestaan. Wat kan de jeugdreclasseerder voor de jongere en voor de

ouders betekenen? Begeleiding door de jeugdreclassering bij schoolverzuimzaken bestaat uit de volgende aspecten:

- Eerst samen met de jongere en de ouders vaststellen wat er aan de hand is en wat er minimaal nodig en mogelijk is voor de jongere (en ook voor de ouders) opdat de jongere weer naar school kan.
- Eventueel meteen al praktische zaken regelen.
- Een plan van aanpak maken.
- Ervoor zorgen dat er een school, schoolse voorziening of dagbesteding wordt geregeld voor de jongere.
- Ervoor zorgen dat er hulpverlening en ondersteuning wordt geregeld voor de jongere en eventueel voor de ouders.
- Beschermende verbindingen leggen tussen jongere en school, ouders en school en tussen jongere en ouders.
- Het zelf doen van basale gedrags-, cognitieve- en gezinsinterventies.
- Het ondersteunen en motiveren van de jongere en de ouders.
- Het voeren van voortgangs- en evaluatiegesprekken met de jongere, de ouders en de school.
- Vanuit de regiefunctie het centrale aanspreekpunt zijn voor de jongere, de ouders, de school en andere betrokken instanties.

Doel van de begeleiding

De jeugdreclasserder geeft aan dat 'weer naar school gaan' of 'geen verzuim meer' het hoofddoel van de begeleiding is, daar is de aanpak op ingericht. Daarbij houdt de jeugdreclasserder er zelf rekening mee dat de meeste schoolverzuimers verwijderd zijn van school. Teruggeleiding naar school kost tijd en betekent het leveren van maatwerk. De jeugdreclasserder weet dat er enige tijd nodig is voordat de jongere daadwerkelijk naar school kan en gaat. 'Morgen weer naar school gaan' is voor verreweg de meeste schoolverzuimers een irreële optie. Er is tijd nodig om uit te zoeken wat de kern van de problematiek is, of op zijn minst in welke richting deze moet worden gezocht. Dit is immers bepalend voor de inrichting van de begeleiding. Jongeren met een schoolfobie verdienen een andere aanpak dan jongeren bij wie integratieproblematiek, externaliserende gedragsproblemen, antisociale vrienden, een problematische gezinssituatie of rouwverwerking een rol spelen.

Toch moet de jeugdreclassering de jongere wel zo snel mogelijk perspectief bieden. Onderwijs is voor jongeren immers een essentiële basisvoorziening. De problemen die de oorzaak zijn van schoolverzuim verergeren vaak alleen maar wanneer de jongere niet naar school gaat. En veel jongeren die niet naar school gaan, willen in hun hart eigenlijk wel naar school, ze weten alleen niet hoe, ze moeten over de drempel heen worden geholpen.

Bij perspectief bieden bestaan er verschillende opties:

- De jongere gaat terug naar de oude school, naar dezelfde klas als de leerachterstand niet te groot is en de jongere zich er veilig voelt, naar een parallelklas die veiliger is voor de jongere, naar een lagere klas als de leerachterstand te groot is of tijdelijk naar een spijbelklasje.
- De jongere gaat niet terug naar de oude school maar naar een andere reguliere school waar een frisse start kan worden gemaakt.
- De jongere gaat naar een tijdelijke schoolvoorziening als opstapje naar de oude school of naar een nieuwe school.
- De jongere gaat naar een tijdelijke dagbesteding indien er nog geen schoolse voorziening is of de jongere daar nog niet aan toe is. De jongere kan hier weer een ritme opbouwen, wennen aan structuur, gezagsverhoudingen en regels. In het zoeken naar een dagbesteding stelt de jeugdreclasserder zich outreachend op en is uit op een match met de jongere. Bijvoorbeeld: een

- praktijkgerichte jongere wordt tijdelijk geplaatst bij een autosloop. Voor 16-plussers bestaan er verschillende dagbestedingsprojecten.
- Deelname aan school of aan een schoolse voorziening wordt gefaseerd opgebouwd. Bijvoorbeeld: de jongere start met lessen in vakken die hij leuk vindt/waarin hij goed is, de jongere gaat eerst alleen in de middag naar school.
  - Voor oudere jongeren die al heel lang niet naar school gaan, maar fluitend naar hun werk gaan en het daar heel goed doen, maar structureel die ene schooldag per week verzuimen moet de jeugdreclasseerder op zoek gaan naar de meest werkbare optie in overleg met de leerplichtambtenaar. Bijvoorbeeld: alleen praktijkvakken volgen of gedeeltelijk naar school.
  - Voor licht verstandelijk beperkte (LVB) jongeren is het om cognitieve redenen niet altijd mogelijk om een startkwalificatie te behalen. Ook voor deze jongeren moet worden gezocht naar alternatieven opdat zij zich kunnen kwalificeren voor de arbeidsmarkt.

De jeugdreclasseerder laveert tussen enerzijds uitzoeken wat de sleutel is tot weer naar school gaan en anderzijds het ondernemen van actie met betrekking tot het herstellen van de schoolgang van de jongere. Dat betekent zowel niet te lang blijven hangen in de diagnose als niet te snel met een oplossing komen. De jeugdreclasseerder is daarbij in eerste instantie op zoek naar wat er minimaal nodig en mogelijk is opdat de jongere weer naar school gaat of op zijn minst weer een dagbesteding heeft en daardoor actief bezig is. Wanneer de jongere eenmaal weer aan onderwijs of een dagbesteding deelneemt, kan de jeugdreclasseerder verder inzetten op de aanpak van achterliggende problematiek. Achterliggende problematiek hoeft dus niet altijd eerst te worden opgelost voordat de jongere naar school kan gaan. Het hebben van problemen hoeft lang niet altijd te betekenen dat een jongere niet naar school kan. De jeugdreclasseerder waakt ervoor om onnodig te problematiseren of te medicaliseren. En soms is de achterliggende problematiek zo verborgen dat deze pas lopende de begeleiding stukje bij beetje zichtbaar wordt en misschien wel (voor een deel) verborgen blijft.

2.1.2.b Beschermende factoren en risicofactoren bij de jongere en de ouders

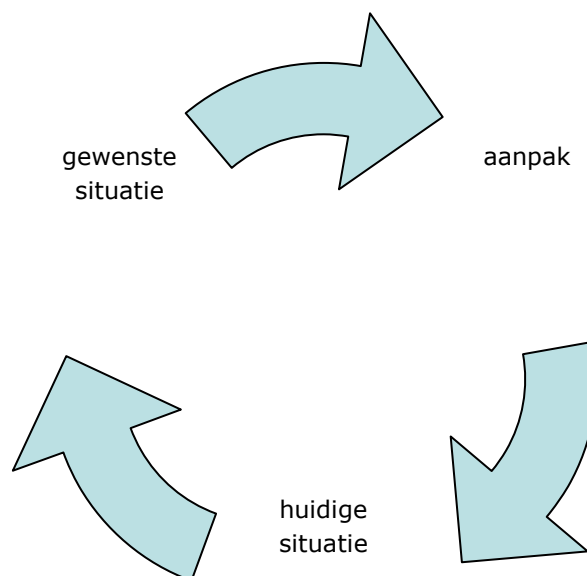
De redenen waarom jongeren verzuimen van school en de redenen waarom jongeren weer wel naar school willen of kunnen gaan zijn zeer divers. Schoolverzuimzaken vragen daarom om maatwerk, er is niet één oplossing voorhanden. In alle schoolverzuimzaken zal de jeugdreclasseerder stil moeten staan bij 'wat is er precies aan de hand, wat is de kern van de problematiek?' of meer oplossingsgericht: 'wat heeft deze jongere nodig om weer naar school te gaan?' De schriftelijke bronnen van de partners uit de schoolverzuimketen vormen de basis voor gesprekken daarover met de jongere en de ouders. De jeugdreclasseerder onderzoekt daarbij het perspectief van de jongere en ook dat van de ouders. Hoe kijken zij aan tegen de problematiek, wat is hun perspectief? Hebben zij nog aanvullende informatie bij de gedocumenteerde informatie? Jongere en ouders worden gestimuleerd om mee te denken over oplossingen.

Het schoolverzuim ontrafeld

- Analyse van de aard van het schoolverzuim. Is er bijvoorbeeld een patroon?
- Welke risicofactoren en welke beschermende factoren spelen een rol bij deze jongere in deze context?
- Welke functies heeft het verzuim voor de jongere en voor de context?
- Welke factoren houden het verzuim in stand?
- Welke factoren zijn aanknopingspunten voor stoppen van het verzuim?

De inhoudelijke gespreksthemas rubriceert de jeugdreclasseerder achtereenvolgens onder huidige situatie (waarin de jongere niet naar school gaat), gewenste situatie (waarin de jongere weer wel naar school gaat) en vroegere situatie (toen de jongere nog naar school ging). Daarbij probeert de jeugdreclasseerder een beeld te krijgen van belangrijke beschermende factoren en risicofactoren bij de jongere en bij de ouders. Ook probeert de jeugdreclasseerder te achterhalen hoe ver de jongere van school is verwijderd en maakt hij een inschatting van welke en het aantal interventies dat minimaal moeten worden ingezet en van de intensiteit van de begeleiding met betrekking tot de weg terug naar school.

De jeugdreclasseerder start met het bespreken van de huidige situatie. De centrale vraag daarbij luidt: 'Hoe gaat het met je?'. Daaruit blijkt oprechte belangstelling voor de jongere. Door eerst het hier en nu te verkennen wordt de jongere gevraagd naar wat hij wel doet en niet naar wat hij niet doet (niet naar school gaan). De jongere wordt erkend in wie hij nu is. Tevens geeft de huidige situatie belangrijke informatie voor de gewenste situatie. De huidige situatie vormt het vertrekpunt voor de gewenste situatie. Wat is aanwezig en wat ontbreekt in de huidige situatie om de stap naar school te maken. Welke aanknopingspunten biedt de huidige situatie daarvoor. Voor de jeugdreclasseerder is de gewenste situatie leidend en de huidige situatie meet hij daar aan af. De vroegere situatie waarin de jongere nog wel naar school ging wordt het laatst besproken. Deze periode is doorgaans al weer een tijd geleden, inmiddels zijn er misschien al dingen veranderd en deze periode heeft vaak negatieve associaties. De begeleiding is gericht op oplossingen en niet op problemen. Het hier en nu vormt een veel krachtiger en realistischer aanknopingspunt om de jongere en de ouders mee te laten denken over oplossingen dan het verleden.

De huidige situatie en de gewenste situatie staan centraal bij het bepalen van de aanpak waarmee de huidige situatie langzaam verandert in de gewenste situatie

Hieronder volgt een aantal gespreksthema's dat aan de orde kan komen. Er wordt gevraagd naar feiten en naar beleving en gezocht naar beschermende factoren en risicofactoren bij de jongere zelf, bij de ouders/het gezin, in de schoolsituatie, in de vriendengroep van de jongere. Daarbij probeert de jeugdreclasseerder ook te achterhalen of hij te maken heeft met een spijbelaar of een schoolweigeraar.

Voorbeelden van gespreksthema's beschermende en risicofactoren schoolverzuim

Vragen aan de jongere

Huidige situatie, het hier en nu

Dagbesteding

- Waar is de jongere overdag?
- Zit hij de hele dag thuis? Is hij op straat, met of zonder vrienden? Heeft hij een vrijetijdsbesteding? Heeft hij een bijbaantje? Volgt hij een cursus? Doet hij vrijwilligerswerk? Ontvangt hij hulpverlening of een behandeling?
- Geeft de jongere zijn dagbesteding actief vorm of neemt hij een passieve rol aan?
- Wat doet de jongere precies? Als hij bijvoorbeeld de hele dag thuis is, verveelt hij zich dan, ligt hij veel in bed, doet hij veel computerspelletjes en kijkt hij veel tv, of staat hij op tijd op en vult hij zijn dag met een hobby of bijvoorbeeld met een cursus op internet? En bij rondhangen op straat: wat doet hij precies op straat? En bij georganiseerde activiteiten buitenshuis: waaruit bestaan deze, hoeveel tijd is de jongere ermee bezig, wat doet hij dan? Hoe belangrijk zijn deze activiteiten voor de jongere? Zijn deze verbonden met een toekomstwens? Komt hij alle afspraken na, of laat hij ook wel eens verstek gaan? Weet hij de dag te structureren, is er sprake van een dag- nachtritme?

- Hoe ervaart de jongere zijn dagbesteding? Wat zijn voor- en nadelen van de huidige situatie (winst en verlies)? Hoe kijkt de jongere tegen de dagbesteding aan, vindt hij het leuk en prima, of onplezierig en mist hij iets? Zou hij de situatie willen veranderen? Hoe voelt hij zich in het algemeen?

Ouders

- Hoe is de relatie tussen de jongere en zijn ouders? Hoe is de sfeer thuis? Voelt de jongere zich serieus genomen door zijn ouders? Voelt de jongere zich ondersteund door de ouders?

Vrienden

- Heeft de jongere contact met leeftijdgenoten? Waar heeft de jongere contact met leeftijdgenoten? Bijvoorbeeld: via internet, op straat, thuis, tijdens georganiseerde activiteiten buitenshuis? Gaan die leeftijdgenoten naar school? Hebben ze school afgemaakt? Heeft de jongere contact met vroegere klasgenoten? Heeft de jongere vrienden? Zijn dit positieve of negatieve vrienden?

School

- Heeft de jongere contact met school? Met wie?
- Probeert de jongere af en toe om naar school te gaan?

Gewenste situatie

- Welk toekomstperspectief heeft de jongere?
- Wat en wie heeft de jongere nodig om weer naar school te gaan?
- Wat en wie houdt de jongere tegen om weer naar school te gaan?
- Wat en wie moeten er veranderen opdat de jongere weer naar school gaat?
- Wil de jongere terug naar de oude school?

Vroegere situatie

- Wat en wie vond de jongere leuk/niet leuk op school: vakken, leren, huiswerk, leraren, je aan regels en afspraken houden, omgang met leeftijdgenoten, sfeer op school?
- Wat is de reden dat de jongere ging verzuimen van school? Heeft deze reden rechtstreeks met school te maken of bijvoorbeeld met een ingrijpende gebeurtenis?
- Wanneer begon het verzuim? Geleidelijk of ging de jongere na de vakantie of een ziekteperiode niet meer naar school?
- Kreeg de jongere ondersteuning/hulp?

Vragen aan de ouders

- Hoe kijken ouders aan tegen de huidige situatie? Welke voor- en nadelen heeft de huidige situatie voor hen?
- Hoe vullen zij hun rol als ouder in? Geven zij de jongere emotionele ondersteuning? Hebben zij zicht op wat hij doet. Wat is de draagkracht van de ouders?
- Welke toekomstverwachtingen hebben zij van hun kind?
- Welke steun hebben zij nodig als hun kind weer naar school gaat? Van wie? Welke steun kunnen zij geven als hun kind weer naar school gaat?
- Hoe kijken zij aan tegen school? Welke rol zien zij voor zichzelf weggelegd in relatie tot de school?

Delictbespreking

Aansluitend op het bovenstaande kan de jeugdreclasseerder schoolverzuim ook in kaart brengen door middel van een delictbespreking volgens het aan de cognitief-gedragsmatige aanpak ontleende model van de 5 G's: Gebeurtenis, Gedachten, Gevoelens, Gedrag, Gevolgen. Hierdoor wordt niet alleen een beeld verkregen van het patroon van schoolverzuim, maar wordt tevens al een interventie gepleegd die tijdens de uitvoering verder uitgewerkt kan worden. Door het scenario van schoolverzuim in beeld te brengen wordt de jongere zich bewust van zijn gedrag en hiermee is tevens een sleutel voor gewenst gedrag gegeven.

Delictbespreking volgens de 5 G's¹³

Vragen die een jeugdreclasseerder in de diagnosefase kan stellen en kan uitbreiden.

➤ **Gebeurtenis**

Welke kenmerken heeft de situatie waarin een jongere schoolverzuimt? Is daar een patroon in te ontdekken? Welke gebeurtenissen gaan er aan vooraf? Wat zijn 'triggers' voor schoolverzuim?

➤ **Gedachten**

Welke gedachten heeft de jongere bij het schoolverzuim en over de gebeurtenissen die hieraan voorafgaan? Welke betekenis heeft schoolverzuim voor de jongere?

➤ **Gevoelens**

Welke gedachten roepen specifieke gevoelens op? Hoe ontstaan heftige gevoelens? Op welk moment liepen de gevoelens op? Wat was het moment dat deze gevoelens de overhand kregen?

➤ **Gedrag**

Welk concreet en specifiek gedrag wordt geactiveerd met het schoolverzuim? Wat voor gedrag ging aan het schoolverzuim vooraf? Valt daarin een keten van gedragingen te ontdekken?

➤ **Gevolgen**

Welke gevolgen heeft het schoolverzuim? Wat heeft het opgeleverd en wat heeft het gekost?

2.1.3.c Responsiviteit

De jeugdreclasseerder maakt een inschatting welke aanpak het beste aansluit bij deze jongere en deze ouders in deze situatie. Indirect krijgt de jeugdreclasseerder al een beeld over motivatie, (on)mogelijkheden, leerstijl en kwetsbaarheid wanneer hij de betekenis van de begeleiding bespreekt en met de jongere en de ouders in gesprek gaat over de huidige, nieuwe en vroegere situatie. Maar daar kan ook rechtstreeks naar worden gevraagd, bijvoorbeeld door te informeren naar welke eerdere hulpverlening de jongere en de ouders als plezierig hebben ervaren en welke niet, wat de jongere en de ouders vinden van begeleiding door de jeugdreclassering, wat zij verwachten van de jeugdreclasseerder, wat zij zelf hun sterke kanten vinden, wat zij denken nodig te hebben.

¹³ Vrij vertaald naar Anneke Menger en Lous Krechtig, 'Jeugdreclassering: het delict als maatstaf', in: Ido Weijers (redactie), *Justitiële interventies. Voor jeugdige daders en risicojongeren*, p.307-318, Den Haag 2008.

2.1.2.d Werkrelatie

In alle jeugdreclasseringszaken is de werkrelatie met de jongere van essentieel belang voor de effectiviteit van de begeleiding. In schoolverzuimzaken waarin het jongeren doorgaans ontbreekt aan contacten met anderen, ze geïsoleerd zijn of weinig positieve contacten hebben, is het van het grootste belang dat de jeugdreclasserder inzet op contact met de jongere en met de ouders. Tussen de start van het verzuim en de begeleiding door de jeugdreclassering zit veelal een lange tijdsperiode. De jeugdreclasserder verbindt zich met de jongere en de ouders om op die manier een basis te creëren voor de begeleiding en de jongere te kunnen motiveren voor school. In een aantal zaken zal dat betekenen dat de jeugdreclasserder hiervoor de tijd moet nemen en zich langzaam moet invoegen. De jongere moet het gevoel krijgen dat de jeugdreclasserder er voor hem is, hem begrijpt en zich niet oordelend opstelt. De jeugdreclasserder neemt een luisterende en belangstellende houding aan en geeft aandacht. De vraag: 'Wat kan ik voor jou betekenen?' is het uitgangspunt. De benadering van de jongere is positief en persoonlijk. De jeugdreclasserder gaat een inhoudelijke en persoonlijke werkrelatie aan en onderhandelt niet over het kader. Hij weet een verbinding te maken tussen individuele kenmerken (van de jongere, van de gezinsleden) en dat kader en zet effectief gebleken interventies in. De jeugdreclasserder straalt naar de jongere uit dat de situatie veranderbaar is en dat er ook voor deze jongere perspectieven en mogelijkheden zijn. Kortom: de jeugdreclasserder moet echt in de jongere geloven en hoop en verwachting weten te creëren.¹⁴ Dit brengt de jeugdreclasserder ook over op alle andere betrokkenen.

Niet alleen de werkrelatie met de jeugdreclasserder is van belang voor de jongere en de ouders. Ook de 'klik' met andere professionals, bijvoorbeeld met de mentor op school of met de psycholoog bij wie de jongere een behandeling volgt, is essentieel om de schoolgang van de jongere te doen slagen. Voor de jeugdreclasserder is dit een aandachtspunt vanuit zijn regiefunctie.

2.1.2.e Outreachende aanpak

De houding van de jeugdreclasserder in schoolverzuimzaken is outreachend. De aanwezige ruimte om de begeleiding zelf in te vullen biedt daartoe veel mogelijkheden. Outreachend werken in schoolverzuimzaken houdt in dat de jeugdreclasserder creatief, inventief en soms onorthodox handelt om de impasse te doorbreken waarin niet alleen de jongere en de ouders maar ook de andere betrokkenen zitten. En dat de jeugdreclasserder vooral oog heeft voor de aanwezige mogelijkheden en de dingen die wel goed gaan bij de jongere, bij de ouders, bij de school en andere voorzieningen en zoekt naar nieuwe mogelijkheden buiten de gebaande paden. Outreachend werken betekent ook dat de jeugdreclasserder praktisch en pragmatisch te werk gaat en niet onnodig zware interventies inzet. Het betekent op zoek gaan naar wat de direct betrokkenen (jongere, ouders, school) zelf positief kunnen bijdragen aan oplossingen en hen daartoe motiveren. De jeugdreclasserder zoekt oplossingen in eerste instantie dichtbij in de alledaagse context en neemt kleine stappen. Het kan soms voorkomen dat iets heel simpels de schoolgang blokkeert, zo simpel, dat niemand het heeft opgemerkt (bijvoorbeeld geen geld hebben voor de bus naar school). Waar nodig staat de jeugdreclasserder de jongere en de ouders direct praktisch terzijde, bijvoorbeeld: de jongere uit bed halen en naar school brengen (letterlijk over de drempel helpen) of meegaan met de ouders naar gesprekken met de mentor. Outreachend werken houdt ook in het kunnen

¹⁴Het belang van de jeugdreclasserder zelf voor de effectiviteit van de begeleiding (Who Works!) wordt beschreven in Anneke Menger 'Professioneel werken in gedwongen kader', in: *Justitiële verkenningen, themanummer Dwang en drang in de hulpverlening*, p.42-56, jrg.34, nr.3, 2008.

ritselen en regelen; wanneer het niet rechtsom gaat, de route linksom nemen. Het betekent kortom je stevig bemoeien en alles op alles zetten om de jongere weer naar school te krijgen. Waar anderen geen uitweg meer zien, ziet een outreachend jeugdreclasseerder die wel. Het drama en de last die rond schoolverzuim hangen, weet de jeugdreclasseerder een positieve wending te geven en kleiner te maken. De jeugdreclasseerder denkt niet in moeilijkheden, maar in mogelijkheden en is realistisch. Daarbij schuwt hij niet om anderen aan te spreken en te mobiliseren. Outreachend werken betekent ook om effectief gebruik te maken van bestaande voorzieningen.

2.1.3 Contact met samenwerkingspartners

2.1.3.a Betekenis van de regiefunctie voor de jongere en de ouders

De jongere en de ouders hebben in de meeste gevallen vanwege de doorgaans lange duur van het schoolverzuim al te maken gehad met bemoeienis van andere partners uit de schoolverzuimketen en eventueel met hulpverleners en behandelaars. Het is goed dat de jeugdreclasseerder zich realiseert dat hij niet de eerste is en dat bemoeienissen van andere professionals kennelijk niet of nog niet hebben geleid tot het doen stoppen van het schoolverzuim en dat er nog steeds sprake is van problemen. Het is van belang dat de jeugdreclasseerder zich onderscheidt van andere professionals. De jeugdreclasseerder komt weliswaar binnen op grond van het gedwongen kader, maar de meerwaarde van de begeleiding door de jeugdreclassering moet de jeugdreclasseerder ontleen aan de werkrelatie, de outreachende opstelling en de regiefunctie die hij inneemt. In de werkrelatie en de outreachende opstelling moet hij zich bewijzen, dat zijn geen gespreksonderwerpen, maar wel moet hij de jongere en de ouders informeren over de regiefunctie. Voor de jongere en de ouders heeft de regiefunctie van de jeugdreclassering de volgende betekenissen:

- De jeugdreclasseerder gaat met de jongere en de ouders mee naar eerste gesprekken met instanties als school en hulpverlening. Ook is hij aanwezig bij tussentijdse gesprekken.
- De jeugdreclasseerder informeert de andere professionals over de jongere en de ouders. Dit doet hij niet zonder de jongere en de ouders daarover te informeren (voor- en achteraf). En de andere professionals informeren de jeugdreclassering over de jongere en de ouders.
- De jeugdreclasseerder zorgt ervoor dat iedereen dezelfde kant op werkt en zich houdt aan de afspraken.

2.1.3.b De schoolverzuimketen

Indien er al contact is met de jongere en de ouders kan de jeugdreclasseerder contact opnemen met de ketenpartners die eerder dan de jeugdreclassering in de schoolverzuimketen gepositioneerd zijn. Het contact is gericht op het verkrijgen van een beeld van de visie van de ketenpartner op het schoolverzuim van de jongere en vormt het startpunt van een samenwerkingsrelatie, vooral met de leerplichtambtenaar en de school. Efficiënt is om daarbij eerst contact op te nemen met de ketenpartner die vlak voor de jeugdreclassering in de keten zit en vervolgens de keten 'terug te lopen'. Achtereenvolgens: de casusregisseur van de Raad voor de Kinderbescherming, de leerplichtambtenaar, de school (bijvoorbeeld de zorgcoördinator of de mentor). Van belang is dat de jeugdreclassering beschikt over contactgegevens van genoemde partners, er samenwerkingsafspraken zijn, men elkaar regelmatig ontmoet in diverse overleggen, bijvoorbeeld het Multidisciplinair Overleg (MDO), en de lijnen kort zijn. Afstemmen over wederzijdse verwachtingen, over de mogelijkheden van de jeugdreclassering en over veranderbare en niet-veranderbare factoren zijn daarbij van belang. De taak van de jeugdreclassering moet daarbij helder worden afgebakend om te voorkomen dat de jeugdreclasseerder onterecht taken en verantwoordelijkheden krijgt toegeschoven. De jeugdreclassering heeft de regie en deelt verantwoordelijkheid.

Casusregisseur Raad voor de Kinderbescherming

De eerste met wie contact wordt opgenomen is de casusregisseur. De jeugdreclassering beschikt over de rapportage van de Raad voor de Kinderbescherming en kan de casusregisseur naar aanleiding daarvan om toelichting of verdere informatie vragen. Ook als de rapportage geen vragen oproept kan het verhelderend zijn om de casusregisseur even te spreken. Het gesprek met de casusregisseur kan telefonisch plaatsvinden. Tijdens de begeleiding door de jeugdreclassering is de casusregisseur een partner op afstand aan wie de jeugdreclasserder via rapportages verantwoording aflegt en die op kritieke beslismomenten in beeld komt.

Leerplichtambtenaar

Vervolgens neemt de jeugdreclasserder contact op met de leerplichtambtenaar. De leerplichtambtenaar kent de jongere, de ouders en de school persoonlijk en heeft doorgaans een redelijk zicht op oorzaken, het verloop van het verzuim en de aanpak tot nu toe. Bovendien kan de leerplichtambtenaar aangeven met wie op school de jeugdreclasserder het beste het eerst contact kan opnemen. Anders dan de casusregisseur is de leerplichtambtenaar een partner die tijdens de begeleiding door de jeugdreclassering een meer actieve rol vervult. Een face-to-facegesprek met de leerplichtambtenaar verdient daarom de voorkeur. Tijdens de begeleiding door de jeugdreclassering blijft de leerplichtambtenaar de controlerende taak ten aanzien van het schoolverzuim uitvoeren. Wanneer de jongere ongeoorloofd verzuimt/blijft verzuimen doet de school een melding aan de leerplichtambtenaar. Een andere taak van de leerplichtambtenaar is ervoor zorgen dat wanneer de jongere is uitgeschreven van school, de jongere weer ergens ingeschreven wordt en dus weer naar school gaat. Een belangrijk onderwerp om over af te stemmen is het strafrechtelijke deel van de maatregel en de eventuele uitvoering daarvan. Het is van belang dat de jeugdreclasserder en de leerplichtambtenaar op één lijn zitten. Vanuit de jeugdreclassering is het motto: daadwerkelijke inzet van het strafrechtelijk kader wanneer dat pedagogisch zinvol is. Het gezamenlijke doel van de jeugdreclasserder en de leerplichtambtenaar is dat de jongere weer naar school gaat en niet meer verzuimt. De jeugdreclasserder en de leerplichtambtenaar spreken per zaak een strategie af hoe zij elkaar kunnen versterken. De jeugdreclasserder kan zich bijvoorbeeld meer als hulpverlener opstellen en de leerplichtambtenaar kan daarbij de positie van controleur innemen. Ook worden afspraken gemaakt over met wie de school contact opneemt wanneer de jongere zich niet aan afspraken houdt en hoe dit vervolgens wordt gecommuniceerd tussen jeugdreclasserder en leerplichtambtenaar.

School

Zeker indien de jeugdreclasserder de school van herkomst van de jongere nog niet kent gaat hij op bezoek. Zo kan hij zelf de sfeer proeven en wanneer de jongere over zijn schoolervaringen praat, heeft hij daar een beter beeld bij. Dit komt het contact met de jongere alleen maar ten goede. Voor de jeugdreclasserder is het van belang om te achterhalen in welke mate en op welke wijze de school investeert in problematische leerlingen. Hoe is de zorgstructuur op deze school opgezet? Is er voldoende geïnvesteerd in de jongere of had men binnen de gegeven mogelijkheden nog meer kunnen doen? Is het een school die inzet op passend onderwijs of leerlingen al snel als probleem ziet? Is de school bereid tot samenwerking met de jeugdreclassering en bereid (opnieuw) te investeren in de jongere? Is het een reële optie dat de jongere weer teruggaat naar de school van herkomst? Of is het voor een frisse start beter om de jongere op een andere school te plaatsen? Of komt de jongere in aanmerking voor een tijdelijke voorziening? Welke verwachtingen heeft de school van de jeugdreclassering? En wat verwacht de jeugdreclassering van de school? De jeugdreclasserder vraagt de school om mee te werken om in samenwerking met de

ouders en de jongere ervoor te zorgen dat de jongere zo snel mogelijk weer naar school gaat en blijft gaan. Zolang een leerling ingeschreven staat bij een school, is de school verantwoordelijk voor passend onderwijs. Dat kan op de school zelf worden georganiseerd, op een andere school waarmee de school een overeenkomst heeft over problematische leerlingen of bij een reboundvoorziening. Het komt voor dat scholen weinig mededeelzaam zijn over deze leerlingen en er niet actief mee aan de slag zijn. Zolang een leerling echter ingeschreven staat bij een school is de school verantwoordelijk. Een school mag een leerling zonder overleg met de ouders en zonder het regelen van alternatieven in het belang van de leerling niet uitschrijven. Indien een jeugdreclasseerder niet binnenkomt bij een school kan hij contact opnemen met de coördinator van het samenwerkingsverband waar de school onder valt en dat verantwoordelijk is voor het onderwijs. Deze coördinator heeft doorgaans een beeld van scholen die meer pedagogisch zijn dan de school van herkomst en kan dan actie ondernemen.

Schoolberaad

Indien dit tijdens de diagnosefase al mogelijk is, belegt de jeugdreclasseerder een schoolberaad (te vergelijken met een familieberaad). De jeugdreclasseerder roept alle direct betrokkenen bijeen: een of meerdere vertegenwoordigers van de school, liefst ook iemand die een persoonlijke band met de jongere heeft (bijvoorbeeld de mentor), de leerplichtambtenaar, de jongere en de ouders. De jeugdreclasseerder zelf zit het beraad voor en zorgt voor de verslaglegging. Op de agenda van een dergelijk beraad staan:

- Het uitgangspunt dat iedereen een eigen verantwoordelijkheid heeft.
- Het door iedereen zelf benoemen van de eigen verantwoordelijkheid.
- Het principe dat iedereen elkaar kan en moet aanspreken.
- Samenwerkingsafspraken waarover de wederzijdse verwachtingen worden afgestemd.

Uit de praktijk is gebleken dat wanneer de jeugdreclasseerder in het schoolberaad aanstuurt op niet-vrijblijvende afspraken ook scholen die aanvankelijk negatief tegenover de jongere stonden bereid zijn om de jongere een nieuwe kans te geven. Met dit beraad start de verbindingsdriehoek school-jongere-ouders die tijdens de uitvoering verder verstevigd wordt.

Ingezette interventies vanuit de keten

In de schoolverzuimketen heeft iedere partner een eigen verantwoordelijkheid het schoolverzuim te doen stoppen. Hoe eerder in de keten het schoolverzuim kan worden gestopt, hoe beter. De jeugdreclasseerder gaat na welke interventies al zijn gedaan door de school, de leerplichtambtenaar en hulpverleningsinstanties en welke interventies zijn nagelaten maar eigenlijk wel hadden moeten gebeuren. Bij al gepleegde interventies gaat de jeugdreclasseerder na wat het effect daarvan was op de jongere en eventueel de ouders. Wat is bijvoorbeeld de relatie tussen de interventie en het verloop van het schoolverzuim. En hoe sloot de interventie aan bij de kern van de problematiek? Indien interventies zijn nagelaten kan de jeugdreclasseerder bij de verantwoordelijke ketenpartner aandringen deze interventie alsnog te organiseren. Dit is enerzijds van belang omdat over het algemeen interventies die aan het begin van de keten kunnen worden ingezet minder zwaar en langdurig zijn en relatief gemakkelijk en snel kunnen worden uitgevoerd. En anderzijds is dit van belang omdat de

jeugdreclasseerder verantwoordelijkheden daar moet laten waar ze horen en gebruik moet maken van aanwezige mogelijkheden.

2.1.3.c Hulpverleningsinstanties

Behalve met de partners uit de schoolverzuimketen heeft de jeugdreclassering wisselend te maken met diverse zorgaanbieders uit het lokale veld: eerste- en tweedelijnsvoorzieningen. Soms ontvangen jongere en ouders al hulp of behandeling voordat de jeugdreclassering in beeld komt en in andere gevallen moet de jeugdreclasseerder deze op de rails zetten. In alle gevallen betreft de jeugdreclasseerder ook deze instanties bij de begeleiding. Een belangrijke eerstelijnsvoorziening bij lichamelijke klachten wordt geboden door de huisarts en de schoolarts.¹⁵

---

¹⁵ Interessant voor de jeugdreclassering vanwege de oplossingsgerichte aanpak is de praktische handreiking *Snel terug naar school is veel beter. Landelijke handreiking voor een integrale aanpak van schoolziekteverzuim bij kinderen en jongeren*. De Vereniging Artsen Jeugdgezondheid Nederland (AJN) en de Nederlandse Vereniging voor Arbeids- en Bedrijfsgeneeskunde (NVAB), 2010.

2.2 Planvorming

Doelen

- De doelen waarvan verwacht wordt dat ze de schoolgang van de jongere borgen, zijn vastgesteld. Daarbij richt het plan van aanpak zich in elk geval op de risicofactoren.
- Deze doelen worden afgeleid uit de diagnostiek.
- De interventies die worden ingezet om de doelen te behalen zijn bepaald. Deze interventies sluiten aan bij de responsiviteit van de jongere en de ouders. Bepaald is hoe intensief deze interventies moeten zijn en hoe intensief er ingezet moet worden op controle.
- De taken en verantwoordelijkheden van alle betrokkenen zijn vastgesteld. De jeugdreclassering heeft naast zijn rol als hulpverlener een regisserende rol.
- De context waarin aan de doelen wordt gewerkt is bepaald. De jeugdreclasserder probeert de realisatie van de doelen zoveel mogelijk in de eigen context (gezin, school, vriendengroep) te laten plaatsvinden en deze context daartoe te mobiliseren.
- Vastgelegd is wanneer aan doelen wordt gewerkt.
- Er is sprake van een multimodale aanpak: de in te zetten interventies sluiten op elkaar aan.

Acties

- Opstellen plan van aanpak.
- Alle betrokkenen committeren aan het plan van aanpak.

Vanaf de start van de begeleiding geeft de jeugdreclasserder aan alle betrokken keten- en samenwerkingspartners aan dat toegewerkt wordt naar een samenhangend plan van aanpak waarbij iedere betrokkene een eigen rol, taken en verantwoordelijkheden heeft. Het plan van aanpak komt tot stand in dialoog. De jeugdreclasserder benadrukt het belang van gezamenlijkheid met het oog op de schoolgang van de jongere. In samenwerking kan er meer bereikt worden dan iedere betrokkene alleen zou kunnen bereiken. Een belangrijke taak van de jeugdreclasserder in de planvormingfase is daarom het bewerkstelligen van onderlinge afstemming zodat er een multimodaal plan ontstaat. Voor de afzonderlijke betrokkenen betekent dit dat er soms compromissen moeten worden gesloten met het oog op het grotere geheel. En de ouders en de jongere moeten zich in het plan van aanpak kunnen herkennen, zich erdoor ondersteund voelen en het idee hebben dat het haalbaar en realistisch is. Het moet hun plan worden.

Voor een Plan van aanpak schoolverzuim wordt hetzelfde format gebruikt als voor reguliere zaken.

Plan van aanpak schoolverzuim*Hoofddoel*

- De jongere gaat naar school.

Subdoelen

- Structuur en afspraken waar de jongere zich aan moet houden (ten aanzien van school, ouders).
- Individuele begeleiding van de jongere gericht op sociale en cognitieve vaardigheden (gerelateerd aan school, gezin, de vriendengroep), uit te voeren door de jeugdreclassering zelf (de 'light'-versie) of door gespecialiseerde hulpverleners.
- Behandeling van de jongere wanneer er sprake is van stoornissen.
- Systeminterventies wanneer er sprake is van gezinsproblematiek.
- Eventueel verdere diagnostiek. Het kan voorkomen dat ondanks de inspanningen van de jeugdreclasserder de achterliggende problematiek niet al in de diagnosefase is te achterhalen. De jeugdreclasserder kan in die gevallen eventueel besluiten tot verdere diagnostiek, of door hemzelf of door andere professionals.

In het plan van aanpak geeft de jeugdreclasserder tevens aan hoe intensief de begeleiding en de in te zetten hulpverlening/behandeling moeten zijn. Over het laatste laat hij zich informeren door de hulpverlenende of behandelende instanties.¹⁶ Wanneer er sprake is van meerdere risicofactoren moet vastgesteld worden welke factoren het eerst aangepakt worden. En wanneer meerdere instanties hulpverlening of behandeling gaan bieden aan de jongere moet goed worden afgestemd. Overlap moet worden voorkomen en de interventies moeten op elkaar aansluiten. Erg belangrijk daarbij is dat de jongere behandeling/hulpverlening kan combineren met school. En over het algemeen kan worden gesteld dat hoe zwaarder de problematiek is, hoe meer de jeugdreclasserder de begeleiding uitbesteedt aan anderen en hoe meer het accent voor de jeugdreclasserder ligt op casemanagement.

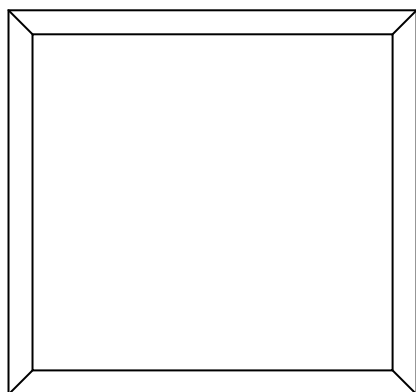
Ook geeft de jeugdreclasserder aan of en op welke wijze hij gaat inzetten op controle en wat hij daarbij zelf doet en wat anderen doen. Bij jongeren bij wie schoolverzuimen is verbonden met spijbelen en externaliserend gedrag kan controle gebruikt worden om de druk op te voeren en de boodschap te geven dat verzuimen niet meer wordt geaccepteerd en dat het ook niet onopgemerkt zal blijven. Bij jongeren bij wie schoolverzuimen is gerelateerd aan angststoornissen zal veel meer uit zorg worden gecontroleerd.

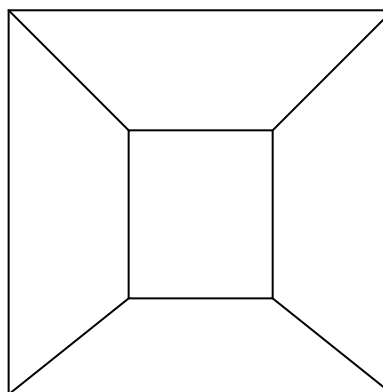
¹⁶ In de *Methodische Handreiking Gedragsbeïnvloedende maatregel* (Barbara Spoel, Transfergroep Rotterdam in opdracht van Jeugdzorg Nederland, Utrecht, maart 2011) wordt uitgebreid ingegaan op de rol van de jeugdreclassering in relatie tot de zorgaanbieders en op het belang van een onderlinge dialoog waarin de jongere centraal staat. De daarin geschetste principes van samenwerken en het delen van de verantwoordelijkheid zijn ook van belang voor andere maatregelen van de jeugdreclassering.

In beide gevallen is controle uitoefenen een stijlkeuze voor de begeleiding die de jeugdreclasseerder zelf maakt. Controle is niet opgelegd door kaderstellende afspraken waar zowel de jongere als de jeugdreclasseerder zich aan moet houden. Binnen schoolverzuimzaken heeft de jeugdreclasseerder veel ruimte om de begeleiding naar eigen inzicht vorm te geven. De onderstaande 'schilderijen' illustreren hoe de verhouding tussen de kaderstellende afspraken (de lijst van het schilderij) en de begeleidingsruimte (het schilderij zelf) kan variëren.

1

2

Het kader en de begeleidingsruimte bij de aanpak Schoolverzuim (1) en bij de Harde Kern aanpak (2).¹⁷

De jeugdreclasseerder bepaalt of het plan van aanpak vooral een zorgplan wordt en het accent in de uitvoering ligt op zorg of dat het plan van aanpak vooral een begeleidingsplan wordt en het accent in de uitvoering meer komt te liggen op trajectbegeleiding.

Een plan van aanpak schoolverzuim is zowel gericht op het inbedden van de jongere in een beschermende structuur als op specifieke hulpverlening aan de jongere en eventueel de ouders indien de omgeving onvoldoende bescherming en steun biedt voor de schoolgang van de jongere. Daarnaast kunnen er doelen worden geformuleerd die zorgpunten betreffen die verder niets te maken hebben met het schoolverzuim.

Vooraf in schoolverzuimzaken waarin er veel problemen spelen, is het van belang om, ondanks die veelheid aan problemen, het hoofddoel van de begeleiding (naar school gaan) vast te houden en daaraan prioriteit te geven. Belangrijke vragen daarbij zijn: 'Hoe kan deze jongere, ook al zijn alle problemen nog niet opgelost, toch al naar school? Wat is er minimaal nodig opdat de jongere naar school gaat?' Ook voor jongeren met problemen is het van groot belang om naar school te gaan, onder (positieve) leeftijdgenoten te zijn en te werken aan hun toekomst. Niet naar school gaan verergert in de meeste gevallen immers de problemen. School kan juist aan jongeren met problemen een positieve context bieden waarin de problemen even naar de achtergrond verschuiven. Het klinkt misschien wat paradoxaal, want waren nu juist die problemen niet de reden dat de jongere niet naar school ging. De jeugdreclasseerder gaat echter in iedere schoolverzuimzaak na of door middel van aanpassingen op school en thuis de jongere niet toch al naar school kan gaan, ook al is het maar voor enkele uren, ondanks achterliggende problematiek.

¹⁷ Zie Lous Krechtig, *De CRIEM aanpak*, Transfergroep Rotterdam, in opdracht van MOgroep, Utrecht, september 2007, p.37 en Lous Krechtig, *De Harde Kern aanpak*, Transfergroep Rotterdam, in opdracht van MOgroep, Utrecht, september 2007, p.28-29.

'Naar school gaan' staat bij de doelen dus op nummer één. Achterliggende problematiek hoeft in principe niet eerst te worden opgelost, daaraan kan worden gewerkt via begeleiding, hulpverlening of behandeling parallel aan het proces van terugkeren naar school.

2.3 Uitvoering

Doelen

- Door alle betrokkenen (keten- en samenwerkingspartners, jongere, ouders) zijn in samenhang en gezamenlijkheid de acties en interventies rond de schoolgang van de jongere en eventueel de hulpverlening aan jongere/ouders zoals vastgelegd in het plan van aanpak, uitgevoerd.

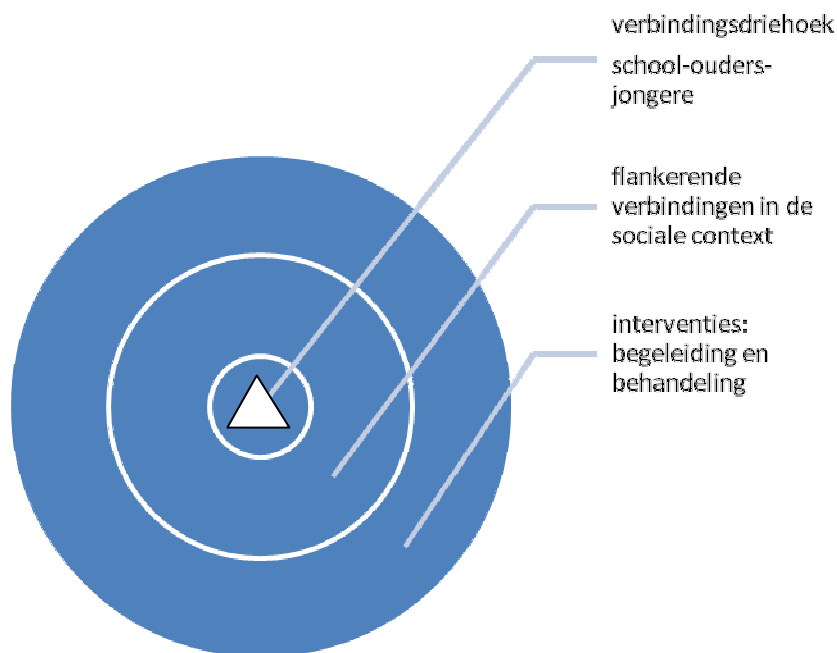
Acties

- Verbindingen leggen in de pedagogische en sociale context van de jongere en de ouders en deze bewaken en ondersteunen.
- Verbindingen met hulpverleningsinstanties tot stand brengen en deze bewaken.
- Zelf specifieke interventies doen.
- De regie voeren: zorgen voor verbinding en samenhang tussen alle betrokkenen, het voeren van voortgangsgesprekken en tussenevaluatiegesprekken, ingrijpen bij fricties in de voortgang.

Voor de uitvoeringsfase komen de volgende elementen hieronder aan de orde: het leggen van beschermende verbindingen rond de jongere en de ouders (dit is een belangrijke interventie door de jeugdreclassering), voorbeelden van overige interventies door de jeugdreclassering, de regierol en fricties in de voortgang.

2.3.1 Het leggen van verbindingen

Een centrale interventie van de jeugdreclasserder is het leggen van verbindingen in de sociale en pedagogische context van de jongere en het leggen van verbindingen met hulpverleningsinstellingen. De jeugdreclasserder zorgt ervoor dat er rond de jongere en de ouders een beschermende en ondersteunende structuur ontstaat die de schoolgang van de jongere waarborgt, ook wanneer de begeleiding van de jeugdreclassering is afgelopen. De jeugdreclasserder neemt het initiatief tot het leggen van verbindingen, gaat samen met de betrokkenen om tafel zitten om verwachtingen over en weer te bespreken en afspraken te maken en neemt in het begin soms praktische en ondersteunende taken over. De jeugdreclasserder zorgt ervoor dat er niet alleen verbindingen ontstaan tussen jongere, ouders en bijvoorbeeld school of hulpverlening, maar zorgt er ook voor dat er contact ontstaat tussen school en hulpverlening. De jeugdreclasserder kijkt eerst wat er in de directe context van de jongere mogelijk is aan beschermende verbindingen en pas daarna of en welke hulpverlening er nodig is. De jeugdreclasserder start met de meest basale verbindingen: die tussen school, jongere en ouders. Deze verbindingsdriehoek vormt de basis in alle schoolverzuimzaken. Vervolgens worden er indien nodig voor de ouders en de jongere flankerende ondersteunende verbindingen in de sociale context gelegd. En problematiek die niet door verbindingen in het netwerk kan worden opgelost, verdient professionele interventies: interventies tijdens de begeleiding door de jeugdreclassering of langduriger interventies.

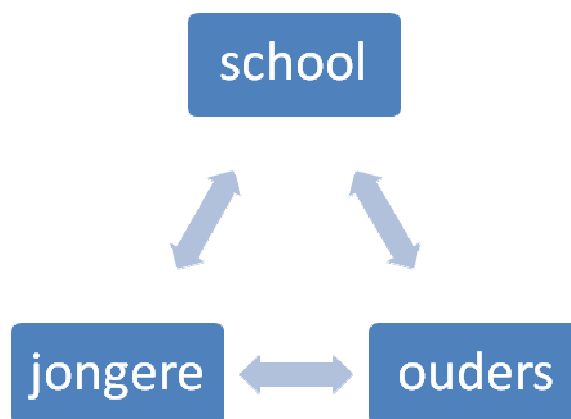
Cirkel van ondersteuning schoolverzuim met in de kern de verbindingsdriehoek

2.3.1.a De verbindingsdriehoek: school, jongere, ouders

Beschermende factoren die schoolverzuim tegengaan zijn een goede verbinding tussen ouders en school, een goede verbinding tussen jongere en school en een goede verbinding tussen jongere en ouders. In iedere schoolverzuimzaak gaat de jeugdreclasserder na of en hoe de verbindingen in deze verbindingsdriehoek verstevigd kunnen en moeten worden. Wat heeft specifiek deze jongere nodig? Hoe moeten en kunnen de beschermende verbindingen worden ingevuld zodat deze een ondersteuningsstructuur bieden voor het weer naar school gaan. De verbindingsdriehoek biedt de jongere essentiële ondersteuning en bescherming door de direct betrokkenen bij zijn schoolgang. De verbindingsdriehoek vormt de basis voor schoolgang en is, soms met wat kunst- en vliegwerk, met betrekkelijk simpele middelen te organiseren. Kernwoorden bij deze driehoek zijn contact en aandacht. Van de deelnemers in de driehoek wordt een actieve en betrokken rol gevraagd. De jeugdreclasserder is uit op empowerment van de betrokkenen: wat kan ieder zelf bijdragen. In samenspraak met de betrokkenen wordt de driehoek vorm gegeven en die kan gedurende de begeleiding verder verstevigd en uitgebouwd worden. De rol van de jeugdreclasserder bij aanvang is contact leggen tussen de verschillende partijen, de leiding nemen bij het maken van afspraken, ervoor zorgen dat men samen om de tafel gaat zitten en over en weer verwachtingen uitwisselt. Ook neemt de jeugdreclasserder soms tijdelijk of incidenteel taken van de school of van de ouders over. De jeugdreclasserder biedt in dat geval dus tijdelijk flankerende ondersteuning in de driehoek. Wanneer de driehoek staat doet de jeugdreclasserder een stap naar achter en komt hij pas weer in beeld bij het bespreken van voortgang, crisis, evaluatie.

Achterevolgende rollen jeugdreclasseerder in de verbindingsstructuur	
monteur	de jeugdreclasseerder neemt het initiatief tot verbindingen
participant	bij de start is de jeugdreclasseerder vaak een sterk steunende actor voor alle partijen en hij neemt waar nodig taken over
coach	de jeugdreclasseerder ondersteunt anderen om positie in te nemen, hij geeft bijvoorbeeld advies en motiveert
regiehouder	de jeugdreclasseerder is op afstand betrokken bij de verbindingen en bewaakt de verbindingsstructuur
delegeerder	de jeugdreclasseerder delegeert al zijn taken aan de verbindingsstructuur

De verbindingsdriehoek moet aan het eind van de begeleiding goed functioneren zodat voortgang van de schoolgang van de jongere is geborgd wanneer de jeugdreclasseerder uit beeld is. Indien de partijen in de driehoek, vooral de jongere en de ouders, het zelf niet kunnen bolwerken wordt gezocht naar structurele flankerende ondersteuning uit de pedagogische en sociale context van de jongere en de ouders.

De verbindingsdriehoek aanpak schoolverzuim:

Positieve en persoonlijke verbindingen als beschermende factor

Verbinding school-jongere

Een persoonlijke binding van de school met de jongere is een beschermende factor. Die persoonlijke binding kan worden vormgegeven door de jongere te koppelen aan een leraar met wie hij een 'klik' heeft. Dit kan de mentor zijn, een leraar bij wie hij een vak volgt of een andere leraar. Deze 'schoolcoach' is het vaste aanspreekpunt voor de jongere en is op de hoogte van de problematiek van specifiek deze jongere. Dat is van belang omdat veel jongeren die met problemen kampen vaak last van hebben van onbegrip op school, dat voortkomt uit onbekendheid met de problematiek en wat deze voor de jongere betekent. De jongere kan de schoolcoach opzoeken of bellen wanneer hij wil, bijvoorbeeld als het even niet zo goed gaat, of als het juist onverwacht heel goed gaat of als hij een vraag heeft. Ook de schoolcoach neemt met regelmaat met de jongere contact op. Verder zijn er vaste gespreksmomenten.

Ook binding met klasgenoten is van belang. Veel jongeren die terugkeren naar school hebben lange tijd geen contact gehad met medescholieren. Ze worstelen bij terugkeer naar school met de vraag 'Wat vertel ik mijn klasgenoten?'. Met ondersteuning van de mentor en de schoolcoach en een of meer klasgenoten kan hierop iets georganiseerd worden. Voor jongeren die terugkeren naar school is het van belang dat ze zich geaccepteerd voelen en erbij horen. Weer naar school gaan kan verder worden vergemakkelijkt door bijvoorbeeld: een plek op school waar de jongere zich even kan terugtrekken; extra begeleiding bij leerachterstand en leerstoornissen; huiswerkbegeleiding; complimenten geven bij aanwezigheid (in plaats van alleen maar afstraffen bij afwezigheid); de jongere een taak in de klas of op de school geven waarin hij kan uitblinken.

Verbinding school-ouders

Contact tussen school en ouders is een belangrijke beschermende factor om schoolverzuim tegen te gaan. Praktische afspraken rond de schoolgang van de jongere zijn de ingang. Voorbeelden van praktische afspraken tussen ouders en school: de ouders kunnen bij vragen of twijfels over de schoolgang van hun kind met een vaste contactpersoon op school contact opnemen; deze contactpersoon (bijvoorbeeld de schoolcoach) neemt zelf ook meteen contact op met de ouders als er iets is; ouders hebben om de zoveel tijd een afspraak over de voortgang (wat gaat er goed!); ouders bezoeken informatie- en ouderavonden; ouders nemen een vrijwilligerstaak op zich binnen de school.

Voor school en ouders kan de jeugdreclassering het volgende betekenen:

- Het bieden van perspectief om de jongere terug te geleiden naar school, een mindswitch bij alle partijen bewerkstelligen van onmogelijkheden naar mogelijkheden.
- Adviseur en sparringpartner zijn bij het ontwikkelen van een scenario voor terugleiden van de jongere naar school (oude school, nieuwe school, schoolse voorziening).
- Informeren van de school over de problematiek van de jongere en de ouders, over hulpverlening en wensen van de jongere en de ouders (ontwikkelen van een nieuwe kijk op de jongere, begrip kweken voor de jongere).
- Blokkades wegnemen die een frisse start voor de school en de jongere in de weg staan.
- Meedenken over hoe de jongere gestimuleerd kan worden om naar school te blijven gaan. Bijvoorbeeld: de school en/of de ouders voeren een beloningssysteem in.
- Herstellen van contact met de jongere en de ouders.
- De school in positie brengen met betrekking tot jongere en ouders.
- Initiatief nemen voor gesprekken tussen school, jongere en ouders en deze, zeker aan het begin, zelf begeleiden.
- Achtervang en vraagbaak zijn, tijdelijke verlichting bieden.
- Hulp bieden bij calamiteiten en crises.
- Vinger aan de pols houden.
- Motiveren en monitoren van jongere, ouders en school.

Indien de jongere naar een reboundvoorziening gaat, zal de jeugdreclasserender in principe dezelfde diensten leveren, maar minder intensief. Een aantal van bovenstaande taken wordt (mede) door de reboundvoorziening uitgevoerd. Evenals de jeugdreclassering is een reboundvoorziening immers gespecialiseerd in coachende begeleiding van jongeren (en hun ouders) die schoolverzuimen en extra zorg nodig hebben.

Verbinding ouders-jongere

Omdat betrokkenheid van de ouders bij de schoolgang van hun kind een belangrijke beschermende factor is, is het voor het stoppen van schoolverzuim van belang deze ouderlijke betrokkenheid een rol te laten spelen. Regelmatig is de communicatie tussen ouders en schoolverzuimers verstoord en weten ouders niet of hun kind wel of niet naar school is gegaan, wat het lesrooster is, wanneer er een toetsweek is, waar de jongere, als hij niet thuis in bed ligt, rondhangt en met wie hij omgaat. Het lukt ouders niet meer om hun opvoedingstaken adequaat uit te voeren. Het is van belang dat de jeugdreclasseerder het gesprek daarover aangaat met de ouders, kan meekijken vanuit het perspectief van de ouders en samen met hen naar oplossingsstrategieën zoekt. De jeugdreclasseerder gaat na of er sprake is van ouderlijke betrokkenheid, in welke mate en hoe deze tot uitdrukking komt.

De eerste vorm van betrokkenheid die de jeugdreclasseerder aan ouders vraagt is gerelateerd aan toezicht en monitoren van hun kind. Ouders moeten op de hoogte zijn van schooltijden, lesrooster, toetsweek, huiswerk maken en afspraken maken over tv-kijken, 'gamen', thuiskomtijden en bedtijden. Indien een jongere zich niet aan de afspraken houdt vraagt de jeugdreclasseerder de ouders dit aan hem door te geven. De jeugdreclasseerder vraagt de ouders om hun kind te ondersteunen bij de structuur die een goede schoolgang vergt.

Daarbij zijn ouders niet louter controleurs die ervoor zorgen dat de structuur wordt nageleefd (zorgen dat de jongere op tijd opstaat, op tijd weggaat, een toets tijdig voorbereidt), maar tevens hebben ouders daarbij een meer ondersteunende en betrokken rol. De structuur en de controle zijn de ingang daartoe. Ouders kunnen de structuur op een warme manier ondersteunen door bijvoorbeeld zelf ook op te staan als hun kind moet opstaan, samen te ontbijten, ervoor te zorgen dat er een lunch meegaat naar school, te vragen naar hoe het was op school, naar de inhoud van de lessen, wat de jongere heeft meegemaakt, eventueel te helpen met huiswerk, geen aanspraken op de jongere te doen tijdens het huiswerk maken, te zorgen voor een rustige plek. Verder is het van belang dat de ouders de jongere meteen een compliment geven wanneer hij zich aan een afspraak houdt.

Om deze medewerking van de ouders te bewerkstelligen is het van belang dat de jeugdreclasseerder een goede werkrelatie opbouwt met de ouders en contact legt. Dit kan door begrip te tonen voor het perspectief van de ouders, oog te hebben voor opvoedingsonzekerheid en er in eerste instantie van uit te gaan dat zij het beste voor hebben met hun kind (positieve intentie). Vaak zijn ouders ook wel toe aan ondersteuning bij het laten stoppen van het schoolverzuim. Ze hebben vaak het idee dat hun kind hun ontglipt en zijn niet altijd bij machte hun gezag en de betrokkenheid eigenstandig terug te pakken.

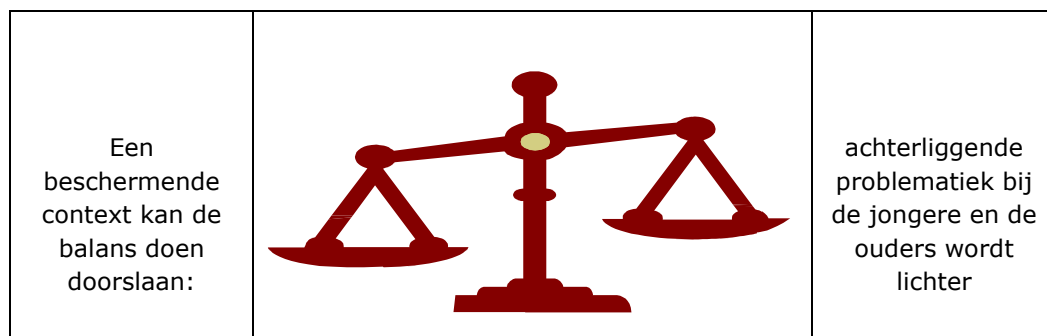
2.3.1.b Flankerende verbindingen in de eigen context

Soms is het nodig om voor ouders en jongere flankerende verbindingen te organiseren in de pedagogische en sociale context die jongere en ouders tijdelijk of meer langdurig ondersteuning bieden.

Indien de draaglast van de ouders groter is dan de draagkracht, afhankelijk van de mogelijkheden van de ouders in combinatie met de zwaarte van de problematiek van de jongere, hebben de ouders steun nodig. En ook de jongere heeft steun nodig wanneer de ouders niet of tijdelijk niet capabel zijn hun opvoedingstaken uit te voeren. Deze steun wordt in eerste instantie in het eigen sociale (familie)netwerk gezocht. Daartoe kan bijvoorbeeld een Eigen Kracht Conferentie worden georganiseerd. Ook kan de jeugdreclasseerder de ouders doorverwijzen naar bijvoorbeeld opvoedingsondersteuning of ouderbegeleiding.

De invloed van de context op achterliggende problematiek

Een stevige beschermende structuur rond de jongere in de eigen context, eventueel aangevuld met flankerende verbindingen, moet een stevige basis bieden om de jongere te ondersteunen bij de schoolgang. Tevens kan deze beschermende structuur achtergrondproblematiek draaglijker en meer hanteerbaar maken.

2.3.2 Overige interventies door de jeugdreclassering

Behalve bovenstaande netwerkinterventies kan de jeugdreclasserder zelf nog andere interventies uitvoeren. De jeugdreclasserder voert alleen zelf interventies uit wanneer de problematiek niet heel zwaar is.

Weekschema

Voor jongeren die moeite hebben met het aanbrengen van structuur in hun leven en het lastig vinden zich aan een structuur te houden kan een weekrooster ondersteuning en taakverlichting bieden. Samen met de jongere en de ouders maakt de jeugdreclasserder een weekrooster dat de jongere perspectief biedt om zich in een ritme te voegen. Eventueel al voordat de jongere naar school of een schoolse voorziening gaat kan met een weekrooster worden gestart om de jongere alvast voor te bereiden op de schoolgang. De al bestaande dagbesteding van de jongere kan daarvoor de basis vormen, eventueel aangevuld met een nieuwe dagbesteding (vrijtijdsbesteding, opdoen werkervaring). Wanneer gestart wordt met school wordt het lesrooster leidend voor het weekschema. Voor de jeugdreclassering is het weekschema vooral een pedagogisch instrument dat wordt ingezet om de jongere te leren zelfstandig in een structuur te functioneren. Vaardigheden die een jongere daarbij leert, zijn onder meer zorgen dat hij op tijd is, zich aan de binnen de structuur geldende afspraken en regels houden, plannen en vooruitkijken, een agenda maken en bijhouden. De wijze waarop het weekschema wordt ingevuld is afhankelijk van de jongere. Het weekschema moet dusdanig op de jongere zijn afgestemd dat het zowel aansluit bij zijn motivatie en capaciteiten als hem uitdaagt tot net een stapje verder. Hoe streng de jeugdreclasserder het weekschema inzet is per jongere verschillend. In ieder geval zal aan het begin van de begeleiding het weekschema strikter worden ingezet en zal de controle erop groter zijn. Daarbij doet de jeugdreclasserder een beroep op de ouders en op de school, zowel ter ondersteuning als ter controle van de jongere. Wanneer de jongere zich niet aan het weekschema houdt, wordt dit gemeld aan de jeugdreclasserder en ook als de jongere zich uitstekend aan het weekschema houdt. In het laatste geval kan op een gegeven moment worden besloten dat de jongere als beloning een deel van de week zelf gaat inplannen.

Toekomstperspectief

Jongeren die een toekomstwens of -droom hebben of precies weten wat ze later willen worden, zijn doorgaans gemotiveerder voor school dan jongeren bij wie dit niet het geval is. De jeugdreclasseerder kan het toekomstperspectief tot thema in de begeleiding van de jongere maken. Dit kan op verschillende manieren worden vormgegeven. De jeugdreclasseerder kan de jongere vragen hoe hij zichzelf over tien jaar ziet, informeren naar rolmodellen, naar wat hij leuk vindt en waar hij goed in is en de jongere kan ook ergens een snuffelstage gaan lopen. Ook het inzetten van een beroepskeuzetest behoort tot de mogelijkheden om het toekomstperspectief duidelijker te krijgen.

Vrienden

Omgang met leeftijdgenoten is belangrijk voor de ontwikkeling van jongeren en omgang met schoolgeoriënteerde vrienden gaat schoolverzuim tegen. Een deel van de schoolverzuimers heeft weinig tot geen vrienden. In dat geval gaat de jeugdreclasseerder in gesprek over vrienden maken en zoekt hij samen met de jongere naar situaties waarin de jongere vrienden kan maken. Een ander deel van de schoolverzuimers heeft vrienden die ook schoolverzuimen. Met deze jongeren gaat de jeugdreclasseerder in gesprek over het effect van die vrienden op het schoolverzuim, hoe de jongere zich daar tegen kan beschermen, over het maken van nieuwe vrienden of het oppakken van oude contacten met schoolgeoriënteerde vrienden.

Ouders

De jeugdreclasseerder kan met de ouders in gesprek gaan over gezagsverhoudingen. Bijvoorbeeld over de negatieve consequenties voor kinderen wanneer ouders onterecht soepel zijn in het ziekmelden van hun kind. Ook kan de jeugdreclasseerder ouders tijdelijk ontlasten door bepaalde frustrerende taken over te nemen. Ouders krijgen dan even lucht en de gelegenheid om een positievere relatie met hun kind op te bouwen. Ook kan de jeugdreclasseerder met de ouders bespreken hoe ze het thuis leuker kunnen maken, zodat er minder ruzies zijn. Dan hoeven jongeren zich geen zorgen meer te maken over de ruzies thuis.

Leerwerktrajecten

Praktische interventies die de jeugdreclasseerder kan doen wanneer de jongere deelneemt aan een leerwerktraject zijn bijvoorbeeld: het samen schrijven van een sollicitatiebrief, meegaan naar de aanmelding van een stage, als intermediair optreden bij bemiddeling, sociale vaardigheden intraineren.

Terugvalpreventieplan

Samen met de jongere kan de jeugdreclasseerder een terugvalpreventieplan maken. Doel van deze interventie is dat de jongere dreigende terugval in schoolverzuim zelf snel herkent en actie kan ondernemen. Bij het opstellen van het plan wordt onder meer besproken wat aanleidingen ('triggers') kunnen zijn voor nieuw schoolverzuim, welke signalen wijzen op dreigend nieuw schoolverzuim (wat zijn de allereerste signalen en welke volgen daarna), hoe de jongere anders dan met schoolverzuim kan reageren op problemen, bij wie de jongere steun kan zoeken al bij de eerste signalen van dreigende terugval, wat de sterke kanten van de jongere zijn die kunnen beschermen tegen terugval. Een terugvalpreventieplan geeft de jongere meer controle over het voorkomen van schoolverzuim. Tijdens de begeleiding kan de jeugdreclasseerder het terugvalpreventieplan tot een steeds terugkerend gesprekspunt maken, ook als er geen signalen van terugval zijn. Door het terugvalpreventieplan al tijdens de begeleiding door de jeugdreclassering in te zetten als interventie, wordt een basis gecreëerd voor borging van het plan als de begeleiding is afgelopen.

2.3.3 Regiefunctie

De jeugdreclasseerder pakt bij schoolverzuimzaken de regierol. Het aantal spelers op het veld van schoolverzuim is vanaf het begin van het verzuim groot. Daarom is het in dit complexe veld een absolute voorwaarde dat iemand de regie op zich neemt. Het strafrechtelijk kader legitimeert dat de jeugdreclassering deze rol opeist tijdens de begeleiding. De jeugdreclasseerder profileert zich als regiehouder bij al diegenen die vanuit de schoolverzuimketen, vanuit de hulpverlening en vanuit de pedagogische context zijn betrokken bij de jongere. De jeugdreclasseerder draagt er zorg voor dat alle betrokkenen, professionals en niet-professionals, ieder vanuit de eigen expertise, vanuit verantwoordelijkheid en betrokkenheid dezelfde kant uit werken, dat de krachten gebundeld worden en waar nodig en mogelijk onderling overleg plaatsvindt. De jeugdreclasseerder probeert iedere betrokkene zo goed mogelijk in positie te brengen. De jeugdreclasseerder is de verbindende schakel tussen alle betrokken instanties en tussen deze instanties en de jongere en de ouders (warme overdracht, driegesprekken). De jeugdreclasseerder heeft het totaaloverzicht van wie wat doet, wat er nodig is, van het verloop, en hij zorgt ervoor dat er niet langs elkaar heen wordt gewerkt of dingen dubbel worden gedaan. De jeugdreclasseerder informeert de verschillende betrokken instanties op hoofdlijnen over elkaars bemoeienissen en interventies met betrekking tot de jongere en de ouders. Van belang is dat ook hulpverleners in hun interventies aandacht besteden aan school. De jeugdreclasseerder heeft de inhoudelijke regie over de invulling van het plan van aanpak en tijdens de uitvoering pakt hij een toezichthoudende rol. Ketenpartners die eerder in de keten zijn gepositioneerd, dus een leidende rol speelden voordat de jeugdreclassering in beeld kwam, ondernemen alleen actie op verzoek van en/of in overleg met de jeugdreclasseerder. De jeugdreclasseerder maakt samenwerkingsafspraken en verwacht van de betrokken instanties dat die hem op de hoogte houden van de voortgang en dat zorgwekkende signalen meteen worden doorgegeven. Indien er wijzigingen op het plan van aanpak nodig zijn, neemt de jeugdreclasseerder hierin de regie. Niet alleen voor de jongere en de ouders is de jeugdreclasseerder het centrale aanspreekpunt, ook voor de betrokken instanties. De jeugdreclasseerder neemt de leiding bij kritieke beslismomenten en zoekt daarbij de dialoog. Ook met betrekking tot de regiefunctie stelt de jeugdreclasseerder zich outreachend op en neemt hij zelf initiatief tot samenwerking. De jeugdreclasseerder spreekt anderen aan op hun verantwoordelijkheid, laat de verantwoordelijkheid daar waar die hoort en toont vertrouwen in de betrokken instanties. Recht op onderwijs betekent dat alle betrokken partijen er alles aan moeten doen om dit recht te verzilveren. Inzet is horizontale samenwerking ten gunste van de jongere en de ouders.

Wanneer een ketenpartner ondanks samenwerkingsconvenanten, protocollen en gemaakte afspraken niet de afgesproken verantwoordelijkheid neemt betreffende het schoolverzuim van een jongere, moet de jeugdreclasseerder over dit probleem zo snel mogelijk contact opnemen met de gedragsdeskundige van zijn eigen organisatie. De gedragsdeskundige gaat na of het probleem op inhoudelijk niveau op te lossen valt. Is dit niet het geval dan wordt de kwestie doorgespeeld naar de teammanager. De teammanager, afhankelijk van de ernst van het probleem en al dan niet in samenwerking met de directie, probeert of er op het niveau van procedures of afspraken openingen te vinden zijn voor de impasse. Samenwerkingsproblemen met ketenpartners moeten dus zo snel mogelijk weggehaald worden bij de uitvoerende medewerkers, in de lijn worden gecommuniceerd en worden 'opgeschaald'. Een uitvoerende medewerker beschikt over doorzettingskracht, maar niet altijd over de vereiste doorzettingsmacht bij problemen met ketenpartners.

2.3.4 Fricities in de voortgang

Wanneer de jongere blijft verzuimen van school of terugvalt in schoolverzuim, een signaal daarvoor is bijvoorbeeld steeds vaker te laat komen, onderzoekt de

jeugdreclasseerder eerst wat er aan de hand is. Wat is de oorzaak van het verzuim? Hiertoe voert hij gesprekken met de jongere, met de ouders en met de school, al dan niet gezamenlijk. Ook de hulpverlenende/behandelende instanties worden door de jeugdreclasseerder geraadpleegd. Nagegaan wordt of de reden voor het verzuim moet worden gezocht in, ondanks gemaakte afspraken, hiaten in de beschermende verbindingen, in onmacht van de jongere of in onwil van de jongere. Gezamenlijk wordt nagedacht over het doen stoppen van het blijvende of het nieuwe verzuim. Indien sprake is van hiaten in de beschermende verbindingen, worden nieuwe afspraken gemaakt en aanpassingen gedaan. Bij onmacht van de jongere wordt gezocht naar intensievere ondersteuning en structuur. Indien bepaalde interventies niet het beoogde resultaat hebben, wordt gezocht naar andere interventies. Bij onwil van de jongere gaat de jeugdreclasseerder over op motiverende gespreksvoering, strakkere afspraken, een corrigerend gesprek met de leerplichtambtenaar en/of een waarschuwingsgesprek met de officier van justitie of terugmelden om de jongere de consequenties van zijn gedrag te laten ervaren.

Terugmelden doet de jeugdreclasseerder niet bij het eerste het beste verzuim. Over het algemeen zijn er immers twee à drie maanden nodig om dingen op de rails te zetten. Maar wanneer sprake is van een structureel probleem en er een patroon ontstaat, is terugmelding noodzakelijk. Het OM kan dan overgaan tot Tenuitvoerlegging (TUL) van (een deel) van de voorwaardelijke straf. De voorwaardelijke straf bestaat veelal uit een aantal uren werkstraf. Bij het opleggen van de werkstraf wordt bepaald dat hier vervangende jeugddetentie tegenover staat indien de jongere de werkstraf niet uitvoert. De werkstraffen worden uitgevoerd onder toezicht van de Raad voor de Kinderbescherming. Indien de jongere de afspraken voor de werkstraf niet nakomt, volgt een terugmelding naar de officier van justitie en kan deze de omzetting in vervangende jeugddetentie gelasten. Wanneer vervangende jeugddetentie tenuitvoer wordt gelegd is dit weliswaar een zware maatregel, maar het heeft als voordeel dat de jongere, die al heel lang niet naar school gaat, opeens verplicht naar school gaat in de Justitiële Jeugdinstelling. Eventueel kan de leerplichtambtenaar een nieuw proces-verbaal maken zodat de proeftijd wordt verlengd. Soms kan blijken dat er ondanks het eerdere onderzoek van de Raad voor de Kinderbescherming toch een zorgmelding nodig is.

2.4 Evaluatie en afsluiting

Doelen

- Vastgesteld is welke doelen zijn behaald.
- Vastgesteld is welke doelen nog niet of niet helemaal zijn behaald.
- Vastgesteld is welke nieuwe doelen er zijn.
- Vastgesteld is in hoeverre de schoolgang door de eigen omgeving van de jongere is geborgd (verbindingsdriehoek en flankerende verbindingen).
- Vastgesteld is of en welke verdere begeleiding, hulpverlening of behandeling nog nodig is.

Acties

- Een eindevaluatie schrijven.
- Een eindevaluatiegesprek voeren met alle betrokkenen.
- Borgen van het vervolg.

Indien de begeleiding door de jeugdreclassering afloopt wordt deze geëvalueerd en afgesloten. Voorafgaand aan het evaluatiegesprek met de betrokkenen wordt door de jeugdreclasserend een evaluatierapportage opgesteld. Input daarvoor zijn de tussenevaluatie(s) van de jeugdreclassering en uiteraard het werkplan dat de basis vormt van de begeleiding. Nagegaan wordt of de schoolgang van de jongere dusdanig is hersteld dat voortgang ervan is geborgd. Wat is de inzet van de jongere en de ouders en de school daarbij geweest, hoe kan de schoolgang verder verstevigd en behouden worden en welke aandachtspunten liggen er nog? Welke verbindingen in de verbindingsdriehoek verdienen extra aandacht? Welke bestaande begeleiding, hulpverlening of behandeling blijft nog nodig? Welke nieuwe interventies zijn daarnaast gewenst? In geval van nieuw in te zetten interventies zorgt de jeugdreclassering voor een warme overdracht.

De evaluatierapportage wordt besproken in een evaluatiegesprek. Het evaluatiegesprek kan op verschillende manieren worden vormgegeven. Er kan bijvoorbeeld voor gekozen worden om een evaluatiebijeenkomst met alle direct betrokkenen te arrangeren: jongere, ouders, leerplichtambtenaar, school, jeugdreclassering. Activiteiten daarbij kunnen bijvoorbeeld zijn: de jongere evalueert zelf de doelen, wat is het verschil tussen de start en het eind, de diverse betrokken partijen geven elkaar complimenten (bijvoorbeeld de specifieke bijdrage van de betrokken partij aan de schoolgang), een overzicht van grappige en verrassende momenten, een diploma-uitreiking aan de jongere. Hoe de evaluatie ook praktisch wordt vormgegeven, het is van belang om er een feestelijk moment van te maken dat het einde markeert van de begeleiding door de jeugdreclassering.

De jeugdreclassering mag in een schoolverzuimzaak tevreden zijn wanneer de jongere weer naar school gaat, er geen grote signalen van onveiligheid zijn en er geen sprake is van ontwikkelingsbedreigingen.

2.5 Begeleidingsvarianten

In deze handreiking staan pure schoolverzuimzaken centraal, zaken waarin jongeren begeleiding door de jeugdreclassering ontvangen op grond van het overtreden van de Leerplichtwet. Maar naast de pure schoolverzuimers begeleidt de jeugdreclassering nog twee andere groepen schoolverzuimers. De eerste groep zijn de jongeren die misdrijven plegen en daarbij ook schoolverzuimen. De tweede groep bestaat uit jongeren die schoolverzuimen en afkomstig zijn uit gezinnen met een jeugdbeschermingsmaatregel.

2.5.1 Schoolverzuimers die misdrijven plegen

Bij jongeren die misdrijven plegen en van school verzuimen, neemt het misdrijf in de begeleiding van de jeugdreclassering een centrale plaats in. Interventies zijn gericht op antisociaal gedrag, antisociale cognities, een antisociaal netwerk en een antisociaal persoonlijkheidscomplex en zijn gerelateerd aan het misdrijf. Schoolverzuim wordt bij deze doelgroep gezien als een forse risicofactor om opnieuw een misdrijf te plegen. Teruggeleiding naar school wordt als vanzelfsprekend opgenomen in het plan van aanpak. Om deze jongeren terug te geleiden naar school is in principe dezelfde aanpak nodig als in pure schoolverzuimzaken, de jeugdreclasseerder zal daarbij echter vaker controle inzetten. Een knelpunt in deze zaken is dat veel scholen delinquente jongeren niet graag als leerlingen hebben, onder meer vanwege de veiligheid op school. Veel van deze jongeren zijn doorgaans vanwege hun delinquente en vaak grensoverschrijdende gedrag al geschorst en verwijderd van school. Als de jongere gedetineerd is geweest, heeft hij onderwijs gevolgd binnen een Justitiële Jeugdinstantie. In het nazorgtraject moet de jeugdreclassering ervoor zorgen dat de jongere weer ingeschreven wordt op de oude of op een nieuwe school. De jeugdreclasseerder zal in deze zaken nog harder moeten inzetten om scholen te motiveren deze jongere als leerling op te nemen, hij zal strikte afspraken moeten maken met de jongere en daarbij duidelijk moeten aangeven wat de jeugdreclasseerder kan doen om de scholen te ondersteunen. Wanneer deze jongeren kaderstellende voorwaarden overtreden en de jongere op die grond in detentie moet, kan de jeugdreclasseerder voor nachtdetentie pleiten opdat de jongere gewoon naar school kan blijven gaan.

2.5.2 Schoolverzuimers uit gezinnen met ernstige achterliggende problematiek

Schoolverzuimers uit gezinnen met ernstige achterliggende problematiek kunnen of eerst bij de jeugdreclassering in begeleiding zijn of eerst bij de jeugdbescherming. In het eerste geval kan de jeugdreclasseerder zoveel problemen tegenkomen in de gezinssituatie dat er een zorgmelding wordt gedaan die kan uitmonden in een beschermingsmaatregel. In het tweede geval is er al een beschermingsmaatregel en komt er bij het overtreden van de Leerplichtwet door een kind uit het gezin een jeugdreclasseringmaatregel bij. In beide gevallen is er sprake van een combinatie van civiel recht en strafrecht en wordt gesproken van een dubbele maatregel.

Een dubbele maatregel biedt een aantal voordelen. In zaken waarin aanvankelijk alleen sprake was van een Ondertoezichtstelling (OTS) biedt de toevoeging van een Leerplichtzaak de begeleiding meer ruimte om het juridisch kader in te zetten. De enige sanctiemogelijkheid binnen een OTS is uithuisplaatsing, een nogal rigoureuze stap. De toegevoegde leerplichtzaak brengt de mogelijkheid van de inzet van lichtere straffen (boete, leer- of werkstraf) met zich mee. Of de jeugdbescherming of de jeugdreclassering deze zaken met een dubbele maatregel uitvoert of dat er sprake is van begeleiding door jeugdreclassering én jeugdbescherming zal afhankelijk zijn van uiteenlopende factoren. In alle gevallen is er sprake van een geïntegreerde werkwijze van beide werksoorten afgestemd op de aanwezige problematiek.

2.6 Karakterisering jeugdreclassering

Focus

- De jeugdreclassering is gericht op een zo effectief mogelijke terugleiding naar school en mobiliseert daartoe alle betrokkenen.

Samenwerken

- Uitgangspunt is de gezamenlijke inzet voor de jongere om ervoor te zorgen dat hij weer onderwijs volgt.
- Er is sprake van een intensieve samenwerking met de partners uit de schoolverzuimketen en andere samenwerkingspartners: onderwijs, instanties betrokken bij de aanpak van jeugdwerkloosheid, Bureau Leerplicht, Raad voor de Kinderbescherming, justitie, hulpverlening. Dat betekent: investeren in de relatie, intensief contact, korte lijnen en vertrouwen hebben in de expertise van de ander.
- De jeugdreclassering is op de hoogte van het aanbod van de in de regio aanwezige voorzieningen, hulpverlening en behandelingsmogelijkheden die ingezet kunnen worden bij schoolverzuim en maakt daarvan optimaal gebruik.
- De jeugdreclassering deelt de verantwoordelijkheid en delegeert waar mogelijk.
- De jeugdreclasserders creëren duidelijkheid over afspraken en over wederzijdse verwachtingen.
- De jeugdreclasserders communiceren in de lijn van de eigen organisatie bij het ontbreken van doorzettingsmacht bij impasses in de samenwerking.

Regie

- De jeugdreclassering neemt de regierol.
- De jeugdreclasserders brengen alle betrokkenen in positie.
- De jeugdreclassering creëert gezamenlijkheid.
- De jeugdreclassering is de schakel tussen alle betrokken instanties.
- De jeugdreclasserders hebben het totaaloverzicht en dragen zorg voor de onderlinge samenhang en verbindingen.
- De jeugdreclasserders bewaken de voortgang. Dat betekent op de hoogte zijn van het verloop van de uitvoering en in onderling overleg bijsturen waar nodig en mogelijk.
- De jeugdreclasserders anticiperen op signalen die een vooraankondiging zijn van stagnatie. De centrale vraag daarbij is: doen alle betrokkenen wat is afgesproken?

- De jeugdreclasseerder spreekt de betrokkenen tijdig en adequaat aan en nodigt hen uit dat omgekeerd ook te doen.
- De jeugdreclassering neemt het initiatief op kritieke beslismomenten.
- De jeugdreclassering zoekt de dialoog.

Contact met de jongere en de ouders

- De jeugdreclasseerder benadrukt het belang van naar school gaan.
- De jeugdreclasseerder zet in op het ontwikkelen van een werkrelatie.
- De jeugdreclasseerder neemt de tijd om uit te zoeken wat er aan de hand is.
- De jeugdreclasseerder biedt zo de jongere zo snel mogelijk perspectief.
- De jeugdreclasseerder motiveert en ondersteunt de jongere en de ouders.
- De jeugdreclasseerder legt beschermende verbindingen tussen school, jongere, ouders.
- De jeugdreclasseerder is de schakel tussen jongere, ouders en instanties.
- De jeugdreclasseerder biedt praktische hulp.
- De jeugdreclasseerder zorgt ervoor dat de jongere en de ouders bij de juiste instanties terecht komen.

Houding

- De jeugdreclasseerder stelt zich outreachend op, stapt op de dingen af en kan veel dingen tegelijk en naast elkaar te doen.
- De jeugdreclasseerder is in staat te regelen, te ritselen en te organiseren, in korte tijd iets voor elkaar te krijgen en stelt zich praktisch en pragmatisch op.
- De jeugdreclasseerder maakt creatief gebruik van de mogelijkheden die er zijn en zoekt naar nieuwe mogelijkheden.
- De jeugdreclasseerder werkt oplossingsgericht en gaat uit van mogelijkheden en niet van moeilijkheden.
- De jeugdreclasseerder is uit op netwerken en verbinden.
- De jeugdreclasseerder heeft een optimistische instelling en 'gaat ervoor'.

2.7 Borging

Om schoolverzuimzaken als bijzondere categorie jeugdreclasseringszaken te borgen in de eigen organisatie en in de samenwerking met de partners uit de schoolverzuimketen en met andere samenwerkingspartners, moet worden voldaan aan een aantal randvoorwaarden. Het is aan de teammanagers en gedragsdeskundigen om deze randvoorwaarden tot stand te brengen, zodat uitvoerend werkers zo goed mogelijk gefaciliteerd zijn om schoolverzuimzaken uit te voeren. De randvoorwaarden bij de aanpak schoolverzuim zijn:

- De jeugdreclassering maakt overkoepelende raamwerkafspraken met de verschillende betrokken instanties: school, projecten en voorzieningen voor schoolverzuimers en schoolverlaters, Bureau Leerplicht, de Raad voor de Kinderbescherming, justitie, hulpverlening. Deze raamwerkafspraken zijn bij alle betrokkenen bekend. Aandachtspunten daarbij zijn onder meer: gedeelde verantwoordelijkheid in schoolverzuimzaken en invulling van de regiefunctie van de jeugdreclassering. Op beleidsniveau is met enige regelmaat overleg tussen de jeugdreclassering en de verschillende instanties.
- De jeugdreclassering beschikt over een uitgebreide sociale kaart van regionale projecten en voorzieningen voor schoolverzuimers en schoolverlaters. Een aanpak schoolverzuim is alleen dan effectief wanneer aangesloten wordt bij bestaande projecten en voorzieningen voor schoolverzuimers en schoolverlaters.
- Er zijn interne afspraken bij de jeugdreclassering over hoe te handelen bij stagnaties in de externe samenwerking. Bij stagnaties in de externe samenwerking nemen achtereenvolgens de gedragsdeskundige, de teammanager en de directie hun rol en verantwoordelijkheid. Een jeugdreclasserder beschikt ondanks doorzettingskracht niet altijd over doorzettingsmacht.
- De jeugdreclassering organiseert jaarlijks voorlichting over de aanpak van schoolverzuim door de jeugdreclassering aan alle samenwerkingspartners.
- De jeugdreclassering nodigt keten- en samenwerkingspartners schoolverzuim uit om voorlichtingsbijeenkomsten te organiseren, bijvoorbeeld in combinatie met werkbezoeken.
- Schoolverzuim is een vast agendapunt op diverse overleggen tussen de jeugdreclassering en de samenwerkingspartners. In dat overleg is er aandacht voor potentiële en lopende schoolverzuimzaken maar ook voor knelpunten en verbeterpunten op grond van opgedane ervaringen.
- Er zijn 'specialisten schoolverzuim' en 'aandachtsfunctionarissen schoolverzuim' onder jeugdreclasserders en gedragsdeskundigen, omdat schoolverzuimzaken bijzondere jeugdreclasseringszaken zijn.
- Er zijn speciale teams schoolverzuim binnen de eigen organisatie. In deze teams wordt de expertise op het gebied van schoolverzuimzaken gebundeld en verder uitgebreid. Omdat er binnen veel schoolverzuimzaken een sterke civiele component aanwezig is kan daarbij een koppeling worden gemaakt met de teams Dubbele Maatregel.

- Tussen de jeugdreclassering en de jeugdbescherming bestaat intensief contact over schoolverzuimzaken.
- Er wordt een landelijke en regionale professionele dialoog op gang gebracht over schoolverzuimzaken, bijvoorbeeld via werkconferenties, deskundigheidsbevordering en intervisiebijeenkomsten.

Schriftelijke bronnen

Mariska de Baat, *Beschermende en risicofactoren voor schoolverzuim*, Nederlands Jeugdinstituut, augustus 2009

Suzanne Bouma, Sonja van der Kemp, Martine van Ommeren, Lennart de Ruig, *Samen in actie. Evaluatie Actieplan Jeugdwerkloosheid. Eindrapport*. Research voor Beleid In opdracht van het Ministerie Sociale Zaken en Werkgelegenheid, september 2011

Centraal Bureau voor de Statistiek, *Jaarrapport integratie*, Den Haag/Heerlen, 2010

College van procureurs-generaal, *Handleiding strafrechtelijke aanpak schoolverzuim*, 2011

Letty Francissen, Lotje Cohen, Willem Bosveld, *Ze moeten wel ergens de wil hebben. Wat voorafgaat aan de uitval in het MBO*, Gemeente Amsterdam, Dienst Onderzoek en Statistiek, Amsterdam, januari 2011

Nienke Holter, Wieneke Bruinsma, *Wat werkt bij het voorkomen van voortijdig schoolverlaten?* Nederlands Jeugdinstituut, augustus 2010

Nienke Holter, *Oorzaken van voortijdig schoolverlaten*, Nederlands Jeugdinstituut, september 2008

Justitiële Verkenningen, *Spijbelaars en drop-outs*, Themanummer, nummer 6, 2006

Lous Krechtig, *De CRIEM aanpak*, Transfergroep Rotterdam, in opdracht van MOgroep, Utrecht, september 2007

Lous Krechtig, *De Harde Kern aanpak*, Transfergroep Rotterdam, in opdracht van MOgroep, Utrecht, september 2007

A.M. van der Laan, C.A. van der Schans, S.Bogaerts, Th.A.H. Doreleijers, *Criminogene en beschermende factoren bij jongeren die een basisonderzoek ondergaan, Een verkennende inventarisatie van de mate van zorg en van risico- en beschermende factoren gesignaleerd door raadsonderzoekers*, Hoofdstuk 6, 'Spijbelaars bij de Raad' p.117-132 en 7.3 'Spijbelaars bij de Raad versus niet-spijbelaars', in: Hoofdstuk 7, 'Slot', p.153-154, Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC), reeks Onderzoek en beleid nr.276, 2009

Anneke Menger 'Professioneel werken in gedwongen kader', in: *Justitiële verkenningen, themanummer Dwang en drang in de hulpverlening*, p.42-56, jrg.34, nr.3,2008

Anneke Menger en Lous Krechtig, 'Jeugdreclassering: het delict als maatstaf', in: Ido Weijers (redactie), *Justitiële interventies. Voor jeugdige daders en risicojongeren*, p.307-318, Den Haag 2008

Ministerie van Veiligheid en Justitie, *Factsheet Verklaring Omtrent Gedrag voor minderjarigen*, Rijksoverheid, april 2011

Nederlands Jeugdinstituut, *Project Reboundvoorzieningen in het voortgezet onderwijs*, website 2011

Nederlands Jeugdinstituut, *Dossier Schoolverlaten*, website 2011

Nederlands Jeugdinstituut, *Dossier Schoolverzuim*, website 2011

Caroline Poleij, *Aanpak van schoolweigeren en spijbelen van hetzelfde laken een pak?*, powerpointpresentatie op het Symposium Interventies in het onderwijs: werken aan goede verhoudingen, Universiteit Utrecht, maart 2011

José Hermans en Anja Frowijn, *Memo Methodisch werken in schoolverzuimzaken*, Raad voor de Kinderbescherming, Landelijk Bureau, Utrecht, mei 2011

José Hermans en Meta Kuipers, *Methode Raadsonderzoek Schoolverzuim. Handleiding*. Raad voor de Kinderbescherming, Ministerie van Veiligheid en Justitie, november 2011

Inge Sleeboom en Jo Hermanns (H&S Consult Woerden), Wendy Buysse en Nelleke Hilhorst (DSP-groep), *Back to school. Thuiszitters in de GGZ Kinderen en Jeugd Rivierduinen*, Eindverslag, Amsterdam, november 2009

Barbara Spoel, *Methodische Handreiking Gedragsbeïnvloedende maatregel*, Transfergroep Rotterdam in opdracht van Jeugdzorg Nederland, Utrecht, maart 2011

Yvonne Vanneste en Hans Lanser mmv Anneke Lamberman, *Snel terug naar school is veel beter. Landelijke handreiking voor een integrale aanpak van schoolziekteverzuim bij kinderen en jongeren*, Artsen Jeugdgezondheid Nederland (AJN) en de Nederlandse Vereniging voor Arbeids- en Bedrijfsgeneeskunde (NVAB), 2010

Myrthe van Veldhuizen, *Schoolverzuim; een signaal of achterliggende problematiek?* Master maatschappelijke opvoedingsvraagstukken, Universiteit van Utrecht, juni 2010

Nicole Vettenburg en Lode Walgrave, 'Maatschappelijke kwetsbaarheid, school en verstedelijking', in: Ido Weijers, Christian Eliaerts, *Jeugdcriminologie. Achtergronden van jeugdcriminaliteit*, p.183-205, Den Haag, 2008

Bas Vogelvang, *De jongere aanspreken; handboek methode jeugdreclassering*, Adviesbureau Van Montfoort in opdracht van MOgroep, Utrecht, december 2005

Frank Weerman, 'De rol van school bij jeugdcriminaliteit', in: Ido Weijers, Christian Eliaerts, *Jeugdcriminologie. Achtergronden van jeugdcriminaliteit*, p.163-182, Den Haag, 2008

Bijlage Risicobox schoolverzuim*

*Deze bijlage is met toestemming integraal overgenomen uit *Methode Raadsonderzoek Schoolverzuim. Handleiding*. Raad voor de Kinderbescherming, Ministerie van Veiligheid en Justitie, november 2011, Bijlage 6.

Beschermende en risicofactoren bij schoolverzuim

(uit wetenschappelijk onderzoek (zie bronvermelding laatste pag.))

Voor schoolverzuim kan gebruik gemaakt worden van de checklijst en onderlegger die ontwikkeld is voor de methode raadsonderzoek in beschermingszaken. Hieruit kunnen aandachtsgebieden en gespreksonderwerpen gehaald worden voor het onderzoek om meer zicht te krijgen op de achterliggende problematiek.

De lijst met beschermende en risicofactoren bij schoolverzuim helpt dan om de goede onderwerpen te selecteren om zicht te krijgen op de oorzaak van het schoolverzuim en op de doelen waaraan gewerkt kan worden om het schoolverzuim te keren.

	Beschermende factoren		Risico-factoren	
Kind-factoren				
			sekse	verzuimpercentage bij meisjes o.h.a.* hoger dan bij jongens
			leeftijd	hoe ouder, hoe vaker ze spijbelen (o.h.a.*)
				verzuim neemt per leerjaar toe (o.h.a.*)
				*o.h.a. = over het algemeen
			persoons-kenmerken	impulsiviteit
				aandachtsstoornissen
				angstgerelateerde problemen

	Beschermende factoren		Risico-factoren	
Kind-factoren (vervolg)				
				weinig zelfvertrouwen
				gebrekkige zelfcontrole
				hyperactiviteit
			psycho-pathologie/ stoornissen	emotionele stoornissen zoals angststoornissen, fobie en scheidingsangst en depressies
				last van eerdere traumatische gebeurtenissen
				een GGZ-verleden of al jong weigeren naar school te gaan
				gedragsstoornissen (bv. ODD)
				leerproblematiek
				psychosomatische klachten
	gedrag en vaardigheden	goede sociale vaardigheden	gedrag en vaardigheden	gebrekkige sociale vaardigheden; geen vrienden hebben
				contactproblemen doordat jeugdige zich niet thuis voelt op type school of in de leerlingenpopulatie op de school
				onvoldoende cognitieve vaardigheden

	Beschermende factoren		Risico-factoren	
Kind-factoren (vervolg)				
				delinquent gedrag en/of alcohol- /drugsgebruik
				gedragsproblemen (bijv. oppositioneel opstandig gedrag)
	prestaties	goede schoolprestaties	prestaties	slechte prestaties (slechte cijfers, zitten blijven, taalachterstand en/of leerproblemen), die kunnen bijdrage aan zwakke motivatie
				niet voldoen aan basisvoorwaarde: intelligentieniveau leerling sluit niet aan op niveau van geboden onderwijs/ onderwijstype
	houding	vertrouwen in een succesvolle schoolloopbaan	houding	zich genegeerd voelen op school
		concreet toekomstperspectief		weinig betrokkenheid bij school
		motivatie en doorzettingsvermogen		
	vrijtijds-besteding		vrijtijds-besteding	tv- of gameverslaving; veelvuldig achter de computer zitten
			relatie met ouders	verstoorde ouder-kind relatie
				mishandeling en verwaarlozing

	Beschermende factoren		Risico-factoren	
	gezins-kenmerken	hoge sociaal-economische status	gezins-kenmerken	lage sociaal-economische status; materiële belemmeringen; werkloosheid ouders
		sociale steun bij tienermoeders		weinig warmte
		aanmoediging/ondersteuning ouders		slechte sociale cohesie
		waarde hechten aan onderwijs		gebrekkige opvoedingsvaardigheden
		ouderlijke betrokkenheid		weinig betrokkenheid in het gezin
				weinig toezicht, structuur en duidelijkheid
				weinig communicatie in het gezin
				weinig hechting
				ouders die geen team zijn en veel conflicten onderling hebben
				chtscheiding
				verhuizing(en) en daardoor wisselingen van school
				kind moet voor broertjes/zusjes en/of voor zichzelf moet zorgen
				te hoge of te lage verwachting van ouders
				leefomstandigheden, waaronder tienermoeders

	Beschermende factoren		Risico-factoren	
			problemen van ouders	lichamelijke problemen, psychische problemen (angststoornissen of depressies)
				alcohol- of drugsverslaving
	broertjes en zusjes		broertjes en zusjes	broers/zussen die in contact gekomen zijn met politie en justitie
	leeftijd-genoten	vrienden die de reguliere lessen volgen en school afmaken	leeftijd-genoten	vrienden die spijbelen; vrienden die delinquent gedrag vertonen

Onderwijs heeft door de hoeveelheid tijd die kinderen er in doorbrengen, meer mogelijkheden dan andere instellingen, om risicogedrag positief te beïnvloeden.

	Beschermende factoren		Risico-factoren	
School-kenmerken				
		goed onderwijs		slechte kwaliteit van lesgeven
		onderwijs afgestemd op jongere		groot verloop onder docenten / veel uitval van leerkrachten/lesuren
		onderwijskundig leiderschap		onveilig schoolklimaat
		een ordelijk en veilig klimaat		slechte registratie van schoolverzuim; geen consequenties bij verzuim
		school heeft hoge verwachtingen van de jongere		geen beloning voor aanwezigheid
		frequente evaluatie van de vorderingen		gebrekkige relatie tussen leerling en leraar of tussen leraar en ouders
		aansluiten bij de leefwereld van de jongere		weinig aandacht voor diversiteit
		goede ondersteuningsstructuur		incongruentie school-leerling m.b.t. taal, culturele achtergrond of sociale status

	Beschermende factoren		Risico-factoren	
		sluitende verzuimregistratie		gebrekkige zorgstructuur
		gewaardeerd voelen door docenten		negatieve spiraal in gedrag/dynamiek tussen leerlingen of tussen leerkracht/mentor en leerlingen

Een cumulatie van risicofactoren vergroot de kans op schoolverzuim

Bij spijbelaars is vaker sprake van een cumulatie van risicofactoren in het individuele domein, het gezin en de bredere sociale omgeving dan bij niet-spijelaars.

Bronnen:

- *Beschermende – en risicofactoren voor schoolverzuim*, Mariska de Baat, Nederlands Jeugdinstituut (NJI), augustus 2009;
- *Leerplichtzaken*, Marlon van der Kooij, afstudeerscriptie HBO-pedagogiek onder begeleiding van Jeroen Petri van de Raad voor de Kinderbescherming Noord-Holland, augustus 2011.
- *Schoolverzuim, een signaal voor achterliggende problematiek?* Myrte van Veldhuizen, thesis in het kader van master Maatschappelijke Opvoedingsvraagstukken, Universiteit Utrecht, 20 juni 2010
- *Criminogene en beschermende factoren bij jongeren die een basisraadsonderzoek ondergaan (hoofdtuk 6 en par. 7.3)*, WODC, 2009.